

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
KULTUURITEADUSTE INSTITUUT
EESTI JA VÕRDLEVA RAHVALUULE OSAKOND

Getter Lauk

1930. aastatel Vana-Võromaalt kogutud tantsupärimuse kaardistamine ja analüüs

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Risto Järv, PhD

Sille Kapper-Tiisler, PhD

Tartu, 2025

Sissejuhatus	3
1. Terminoloogia, allikad ja meetodid	5
2. Tantsude kogumis-, uurimis- ja avaldamislugu Eestis	8
2.1 Esimesed teated	8
2.2 Süstemaatilise kogumise algus. 20. sajandi esimesed kümnendid	9
2.3 Kogumistöö aktiivne jätk. 1930. aastad	9
2.3.1 1930. aastate kogumistöö Vana-Võromaal	11
2.4 Aktiivse kogumise vaibumine. 1950.-70. aastad	12
2.5 1970.-90. aastad	12
2.6 21. sajand	13
3. Tantsude kujunemine, ajalugu ja liigitus	14
3.1 Rühmatantsud	14
3.1.1 Ring- ja voortantsud	14
3.1.2 Kontratantsud	15
3.2 Soolo- ja paaristantsud. Imiteerivad ja akrobaatilised tantsud	16
3.3 Paaristantsud	17
3.3.1 Vabavormilised paaristantsud	17
3.3.1.1 Labajalavalss ja valss	18
3.3.1.2 Polka, reilender ja teised moetantsud	18
3.3.2 Kindlavormilised paaristantsud	19
4. 1930. aastatel Vana-Võromaal kogutud materjali analüüs	21
4.1 Ülevaade materjalist	21
4.2 Ülevaade repertuaarist	23
4.2.1 Rühmatantsud	24
4.2.2 Soolotantsud	27
4.2.3 Paaristantsud	29
4.2.4 Määramata materjal	35
4.3 Trükiallikad ja nende mõju. Tantsude avaldamine	36
Kokkuvõte	39
“Mapping and analysing dance heritage collected in 1930s in Vana-Võromaa”	41
Kasutatud allikad	43
Lisad	47
Lisa 1. ERA, Foto 520 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.	47
Lisa 2. ERA, Foto 522 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.	48
Lisa 3. ERA, Foto 523 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.	49
Lisa 4. ERA, Foto 524 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.	50
Lisa 5. ERA, Foto 525 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.	51
Lisa 6. ERA, Foto 1454 Foto: Ullo Toomi, 1935	52
Lisa 7. Väljavõte Airtable keskkonnas loodud tabelist ja tabeli link	53

Sissejuhatus

Bakalaureusetöö uurib Vana-Võromaalt kogutud tantsualast materjali, mis on hoiul Eesti Kirjandusmuuseumi Rahvaluule Arhiivis. Siiani puudub detailne piirkonnapõhine ülevaade möödunud sajandil levinud tantsudest (erandiks Kihnu saar, mida on põhjalikult uuritud). Parimat, kuid üldist ülevaadet eesti tantsukultuurist pakub möödunud sajandi esimesel poolel, 1938. aastal avaldatud Rudolf Põldmäe & Herbert Tampere “Valimik eesti rahvatantse”, lühikesi ülevaateid annavad ka tantsukogumike sissejuhatused, näiteks Kristjan Toropi “Kontratantsud” ja “Viron vakka”.

Rahvatantsijate seas on endiselt üheks tähtsaks repertuaariallikaks 1953. aastal avaldatud Ullo Toomi teos “Eesti rahvatantsud”, mis on saanud tantsijate seas hüüdnimeks “piibel”. Teoses on pärimuslik ja seatud materjal esitatud segamini, puuduvad viited ning ka pärimuslikud tantsud on kirjeldatud väga normeeritult. (Siig 2023: 19) Olen ise täheldanud, et rahvatantsuõpetajad ja -huvilised kasutavad raamatut jätkuvalt pärimuslike tantsude õpetamiseks ja õppimiseks ning näevad seda autoriteetse teosena (Peegel 2019). See mõjutab tugevalt arusaamist ja ettekujutust pärimustantsust. Huvi pärimusliku materjali vastu on olemas, kuid vaja oleks selle põhjalikumat uurimist ja avaldamist. Käesolev töö püüab seda tühimikku täita.

Töös analüüsin Vana-Võromaalt 1930. aastatel kogutud materjali. Vana-Võromaa on Eesti kagupiirkonnas asuv kultuuriruum, mis jääb praeguse Tartu-, Põlva-, Võro- ja Valgamaa aladele. Vana-Võromaa oli aastatel 1783-1920 ühtne haldusüksus, kuhu jäi kaheksa kihelkonda: Rõuge, Räpina, Vastseliina, Urvaste, Karula, Põlva, Hargla ja Kanepi. Peamine asi, mis eri kihelkondi ühendab, on võro keele kõnelemine. (Eichenbaum 2008: 32-34) Viimastel aastatel on hakanud tugevnema Vana-Võromaa kultuuriline identiteet, näiteks toimus 2023. aastal võrokeste kongress, kus määratleti end põlisrahvana ja valiti kongressi esinduskogu (Mõttus 2023).

Võro keelt ning muusikakultuuri on põhjalikumalt uuritud, näiteks ilmus 2023. aastal Ingrid Rüütli koostatud CD-plaat “Võrumaa rahvalaule. Karula, Rõuge, Kanepi, Rápina ja Vastseliina kihelkond” (ilmumas on ka samateemaline raamat), samuti on 2018. aastal avaldatud laulumängude kogumik (“Õnnõkõn siin tsõõrin olla”, autor Meelika Hainsoo), kuid piirkonna tantse veel uuritud ei ole. Samas on mitmetel piirkondlikel tantsupidudel ja -sündmustel (näiteks Paganlik Pärimusöö, 24.08.2024) lavastatud Vana-Võromaa tantsudest koosnevaid plokke, seega on piirkonna tantsuharrastajatel materjali vastu huvi. Ka üldiselt ei ole tantse võrreldes muude rahvaluuležanritega väga palju uuritud, seega on põhjuseid Vana-Võromaa tantsukultuuri kaardistamiseks mitmeid.

Töö eesmärk on süstematiseerida Võromaalt kogutud tantsumaterjal, et kaardistada piirkonnas levinud tantsud ning anda ülevaade 1930. aastatel tuntud tantsudest. Kuna koguvad huvitusid peamiselt võimalikult vanast materjalist, siis annab vähemalt osa sel ajal kogutud materjali tegelikult aimu varasemast tantsukultuurist ja mainitud tantsud ei pruukinud enam 30. aastatel aktiivses kasutuses olla.

Tööga soovin vastuse saada kolmele küsimusele:

1. kui palju ja missugust materjali selle ajastu tantsukultuuri kohta leidub?
2. milliseid tantse 1930. aastate Vana-Võromaal teati?
3. kui suur hulk sellest materjalist on varem avaldatud?

Bakalaureusetöö mahtu arvestades olen üsna rangelt piiritlenud uuritava materjali, käsitlen vaid tantsukirjeldusi, tantsu nimede mainimisi ja kogutud fotosid. Välja jääb info tantsimise sotsiaalsete aspektide kohta, tantsulaulude ja -muusika analüüs ning helifailid, kus tantsust juttu võib olla. Samuti ei käsitle ma töös tantsulisi laulu- ja ringmänge.

Töö koosneb neljast osast: terminoloogia, allikate ja meetodite tutvustus; ülevaade tantsude kogumisest ja avaldamisest Eestis ning kitsamalt Vana-Võromaal; ülevaade tantsuajaloost ja tantsude kujunemisest ning 1930. aastate arhiivimaterjalide analüüs.

Täna oma juhendajaid Risto Järve ja Sille Kapper-Tiislerit, kes töö koostamisel abiks ja toeks olid. Minu suur tänu kuulub ka Kristjan Toropile, kes tegi algust piirkonnapõhiste tantsumappide koostamisega, millest oli käesoleva töö koostamisel väga palju abi.

1. Terminoloogia, allikad ja meetodid

Töös uurin Eesti Rahvaluule Arhiivis (edaspidi ERA) leiduvat kirjalikku ja visuaalset tantsualast materjali, mis on 1930. aastatel Vana-Võromaalt kogutud. Materjali otsimiseks olen lisaks arhiiviallikatele (andmebaasid, kartoteegid) kasutanud ka Kristjan Toropi koostatud topograafilisi tantsumappe, mis koondavad kokku eri piirkondade tantsualased arhiivimaterjalid. Need mapid ei ole hetkel ERAs hoiul, minu kasutada on materjali digitaalsed koopiad, mille sain Angela Arraste käest. Suurem osa töös uuritavast materjalist on digitaalselt kättesaadav Eesti Kirjandusmuuseumi virtuaalses uurimissaalis Kivike.

Materjali analüüsimiseks sisestasin kõik leitud andmed tabelisse (Lisa 7), tabeli koostamiseks kasutasin keskkonda [Airtable.com](https://airtable.com). Sisestasin informandi kasutatud tantsu nime, arhiiviviite, info kogumiskoha, koguja ja informandi kohta. Määrasin ka info liigi, oma töös eristan seitset erinevat infoliiki:

1. kirjeldus (kirj.) – võimaldab tantsu vähemalt osaliselt rekonstrueerida;
2. mainimine (main.) – tantsu nime mainimine ilma muu lisainfota tantsu vormi kohta;
3. andmed (andm.) – muu teave näiteks tantsimise aja, tantsu leviku või koha kohta;
4. noot – tantsu juurde on lisatud tantsuviisi noodistus;
5. laul – tantsu juurde on märgitud laulusõnad;
6. foto – fotomaterjal;
7. joonis (joon.) – tantsu liikumist või paiknemisi iseloomustav joonis.

Kuigi oma töös ma otseselt noodistuste ja laulusõnadega ei tegele, märkisin need siiski tabelisse, et käsitleda arhiivis olevaid palu tervikuna ning lihtsustada hiljem sama tabeli põhjal teema edasist uurimist.

Seejärel määrasin tantsude liigi. Tantsude liigituse jätsin lihtsakoeliseks, liigi määramisel lähtusin tantsijate arvust, kasutasin kolme liiki: paaris-, rühma- ja soolotants. Paaristants on tants, mida saab tantsida üks paar iseseisva üksusena, tants ei nõua rohkem osalejaid. Rühmatants eeldab enam kui kahte osalejat ning soolotantsu saab tantsida üks inimene

teistest sõltumata. Tantsijate arvu määramine on lihtne, kuid samas annab see juba võimaluse teatud järeldusi teha. Sarnaselt, kuigi veidi põhjalikumalt, on tantse liigitanud ka näiteks R. Põldmäe ja H. Tampere oma raamatus “Valimik eesti rahvatantse” – nende jaotuses on ringtantsud (tantsiti suuremas rühmas), imiteerivad ja akrobaatilised tantsud (tantsiti üksi või paaris), kontratantsud ja kadrillid (rühmatantsud) ning paar- ehk paaritantsud. (Põldmäe & Tampere 1938: 33-44)

Järgmiseks ühtlustasin tantsude nimekujud. Nime ühtlustamine on vajalik analüüsi jaoks, kuna informandid on tantsude kohta kasutanud erinevaid nimekujusid (näiteks kaera-jaan vs. kaera-juak). Viimase etapina koondasin tantsud neis esinevate liikumismotiivide järgi suurematesse rühmadesse. Kuna samade tantsude kohta on kasutusel olnud eri nimesid, oli vajalik vaadelda tantsudes esinevaid motiive ja liikumisi, mille põhjal sai need jagada suurematesse, sarnase liikumisega rühmadesse.

Viimaks töötasin läbi avaldatud tantsukogumikud ja märkisin tabelisse, millised teated on publitseeritud. Uurisin läbi järgmised kogumikud: R. Põldmäe & H. Tampere “Valimik eesti rahvatantse” (1938), H. Tampere “Eesti rahvapillid ja rahvatantsud” (1975), K. Toropi teosed “Kontratantsud” (1995) ja “Viron vakka” (2008), H. Aassalu, P. Luht & K. Torop “Vanad seltskonnatantsud” (1997). Nendes kogudes on tantsude juurde märgitud andmed arhiiviviite, kogumiskoha ja informandi kohta, mis teeb Vana-Võromaa tantsude leidmise kergemaks. On oluline vaadelda kui suur osa arhiivimaterjalidest on avaldatud, sest just avaldatud materjalid on läinud laialdasse kasutusse ning mõjutanud meie tantsukultuuri. Seega on praegust arusaama Vana-Võromaa tantsudest kujundanud suuresti just avaldatud trükised.

Osa arhiivis leiduvaid tantsualaseid käsikirju on 2010. aastal avaldatud ka lehel <https://www.folklore.ee/kasikirjad/>. 1930. aastatel Vana-Võromaalt kogutud teateid sisaldavad seal avaldatud köited ERA II 114 ning ERA II 128. Lehel avaldamine on teinud materjali kättesaadavamaks, ent selle mõju on siiski väiksem kui mugavalt redigeeritud ja koostatud trükistel. Ennekõike on suur hulk materjali kättesaadav Kirjandusmuuseumi portaalis Kivike, ent ka sealt otsimine nõuab oskusi ja eelteadmisi, mida rahvatantsu harrastajatel ja juhendajatel sageli pole. Kasutatud allikate loendist leiab kõik siinses töös kasutatud arhiiviviited, käsikirjade juures on ka Kivikese lingid.

Oma töös uurin pärimustantsu. Mõiste ja termin “pärimustants” tuli Eestis laiemalt kasutusele 21. sajandi esimesel kümnendil (Kapper 2013: 16). Sille Kapper on pärimustantsu defineerinud kui “kogukonna traditsioonilist tantsimisviisi või tantsuvormi, mis eksisteerib variantidena ja millel puudub üks kindel fikseeritud kuju” (Kapper 2013: 51). “Eesti rahvatantsu oskussõnastik” kirjeldab pärimustantsu kui tantsu, mis on osa folkloorist ja kus esineb mitmeid eri tantsimise viise ja norme, puudub kindel fikseeritud kuju (Torop 2022: 12).

Kasutan töös ka mõistet “rahvatants”, mis võeti kasutusele 19.-20. sajandi vahetusel (Kapper, 2013: 52) ning on tänases tähenduses kasutetermin, hõlmates nii pärimus- kui ka lavatantsu (20. sajandil tekkinud rahvuslik tantsustiil, kus kasutatakse normeeritud liikumist ning tantsud on loodud publikule esitamiseks) ja nende vahele jäävaid vahevorme (Torop, 2022: 12). Käesolevas töös tähistab rahvatants just pärimuslikku tantsimist, kuna töös kasutan suuresti eelmise sajandi materjale (kogumispäevikud, küsitluslehed, kogutud materjal, väljaanded), kus puudub veel pärimustantsu mõiste ja üldise mõistena kasutatakse terminit rahvatants. Autoritantsust rääkides olen seda eraldi rõhutanud.

Selleks, et tekstis esile tõsta informantide enda kasutatud nimevorme ja sõnastust, olen need kirjutanud kursiivis.

2. Tantsude kogumis-, uurimis- ja avaldamislugu Eestis

Peatükk annab ülevaate tantsude kogumis-, uurimis- ja avaldamisloost üle Eesti, mis aitab luua konteksti ja arusaama eri ajastute suhtumiste, teadmiste ja võimaluste kohta, mis on mõjutanud nii käesolevas töös uuritava materjali kogumist kui ka selle hilisemat kasutamist ja tõlgendamist. Pikemalt on avatud 1930. aastatel Vana-Võromaal toimunud kogumisretki.

Võrreldes muu materjali hulgaga ei leidu ERA rahvaluulekogudes eriti palju infot tantsude ja tantsimise kohta. Laulude, muusika ning muu rahvaluulega võrreldes algas tantsude süstemaatiline kogumine üsna hilja, peamine põhjus oli tantsude ülesmärkimiseks vajalike oskuste ja sõnavara puudumine. (Põldmäe & Tampere 1938: 44) Kõige enam on tantsude kohta kirjalikke teateid, lisaks on ka fotosid ja hilisemast ajast videomaterjali. Ka helisalvestatud intervjuudest võib leida infot tantsude ja tantsimise kohta.

2.1 Esimesed teated

Esimene juhuteade eesti tantsu kohta pärineb 12. sajandist, mil Saxo Grammaticus kirjeldas eestlaste lahingueelset sõjatantsu. Lisaks on juhuslikke teateid 17., 18. ja 19. sajandist. Varaseimad teated on kirja pannud välismaalased ning need on üsna napisõnalised ega võimalda tantsu kirjelduse põhjal rekonstrueerida. (Vissel 1999: 54-55)

ERAs leiduvad vanimad tantsukirjeldused on eestlastelt endilt: juba 1892. aastal kirjutas Georg Eduard Luiga ajalehes Olevik, et muude žanrite kõrval on sama oluline koguda ka rahvatantse. Luiga nendib, et seni, kuni ei ole olemas head viisi tantsude üleskirjutamiseks, peaksid noored vanemate inimeste käest tantse õppima ning neid meeles pidama, kuni on välja mõeldud viis nende üle märkimiseks (Vissel 2000: 90). Varaseim täielik tantsukirjeldus, mille põhjal tants rekonstrueeritav on, saadeti toleaegele rahvaluulekogumise eestvedajale Jakob Hurdale 1889. aastal. (Vissel 1999: 55) Vanim

fotojäädvustus eestlaste tantsimisest pärineb 20. sajandi algusest – 1906. aastal jäädvustati eestlaste asunduses Simitsas pulmas tantsitavat sabetantsu (ERA, Foto 1411). Aastatel 1903-1910 kirjutati üles veel ligi 30 tantsu, kuid endiselt puudus tantsualase haridusega spetsialist. (Vissel 1999: 55-56) Tantse püüdsid kirjeldada mitmed muusikud, kes olid viise kogumas, ent takistuseks sai sageli vajaliku sõnavara ja tantsualase kirjaoskuse puudumine. (Vissel 2000: 91)

2.2 Süstemaatilise kogumise algus. 20. sajandi esimesed kümnendid

Esimene väljaõppe saanud koguja oli Anna Raudkats, kes õppis Helsingi ülikooli võimlemisinstituudis (Vissel, 2000: 92). 1913. aastal käis ta Oskar Kallase algatusel kogumisretkedel Kolga rannas (Kuusalu khk.) ja Setomaal. Raudkatsiga koos liikus folklorist ja muusikateadlane Armas Otto Väisänen, kes paralleelselt tantsulugusid salvestas ning noodistas. 13 aastat peale esimest organiseeritud kogumisretke ilmus esimene eesti rahvatantsude kogumik – 1926. aastal anti välja Anna Raudkatsi “Eesti rahvatantsud”, mis sisaldas nii kogumisretkedelt saadud töötlemata pärimusmaterjali kui ka selle “soveldusi” ehk autoriseadeid (Raudkats, 1926: 7). Raudkatsiga samal ajal käis Setomaal ka Johannes Pääsuke, kes tegi Eesti esimesed filmiklipid tantsimisest, see materjal on hoiul Rahvusrhiivis ja kättesaadav ka YouTube keskkonnas (Rahvusrhiiv 2014).

2.3 Kogumistöö aktiivne jätk. 1930. aastad

Süsteemne tantsude kogumine sai hoo sisse 1930. aastatel. 1920.-30. aastatel suurenes järjest ühiskondlik huvi rahvatantsude vastu, huvile andsid hoogu juurde August Pulsti juhitud rahvamuusikute ringreisid, kus esitleti rahvamuusikat, -mänge ja -tantse. Need esinemised mõjutasid ja inspireerisid Ülemaailmse Eesti Noorsoo Ühenduse (ÜENÜ) liikmeid, eesotsas Ullo Toomit, kes püüdsid rahva seast tantse juurde koguda. ÜENÜ kogutud materjale avaldati ajakirjas Eesti Noorus ning ühenduse liikmed jõudsid 11

kihelkonda, sh. Vana-Võromaal asuvasse Hargla kihelkonda. (Vissel 2000: 96) Eelkõige tunti huvi vanade ja kaduvate tantsuvormide vastu – paaristantse nagu polka ja valss peeti tol ajal üldtuntuks ja nende kogumisele rõhku ei pandud. (Kapper 2020: 318-319)

Hulganisti materjali laekus 1934. aastal Herbert Tampere koostatud küsitluskava vastustena. Küsitluskavas oli küsimusi nii tantsude nimetuste, tantsimise kohtade kui ka tantsimisega seotud tavade ja normide kohta. Küsitluskava küsimused on üsna kirjeldavad ja suunavad, samuti on seal välja toodud märgid, mida tantsude kirjeldamiseks ja jooniste koostamiseks kasutada võiks. (Tampere 1934)

Suurem kogumisretk toimus 1935. aastal, mil Ullo Toomi ja Rudolf Põldmäe suundusid ulatuslikule kogumisretkele. Kahe nädala jooksul käidi 12 kihelkonnas, sealhulgas Harglas ja Rõuges, kokku koguti 40 tantsu ja hulk tantsuviise, kogumisretke tempo oli väga kiire. Kogumisel lähtuti põhimõttest, et tantsud pannakse kirja nii, nagu neid esitati või kirjeldati, mitte nii, nagu need oleksid võinud olla, püüti hoiduda omapoolsetest lisandustest. (Vissel 2000: 96-99)

Kümnendi mahukaim kogumisretk toimus 1936. aastal, mil Herbert Tampere ja Rudolf Põldmäe kogusid enam kui kümnest kihelkonnast rohkem kui 200 tantsu, lisaks hulga fotosid ning tantsuviise. Koguma ärgitas ka idee rahvatantsuraamatust, mille Tampere ja Põldmäe koostama pidid. Paljud selle kogumisretke materjalidest jõudsidki avaldatavasse raamatusse. (Vissel 2000:101)

Kümnendi lõpul, 1938. aastal ilmus Rudolf Põldmäe ja Herbert Tampere koostatud raamat “Valimik eesti rahvatantse”, see koosneb tantsukirjeldustest ja teaduslikust ülevaatest, mis käsitleb tantsukultuuri ajalugu, arenguid ja termineid. Raamat on seniajani üks põhjalikumaid käsitlusi eesti tantsust. (Vissel 1999: 56-57) Põldmäe ja Tampere toovad raamatu sissejuhatuses välja, et raamat on suunatud eelkõige harrastajatele, eesmärgiga anda neile uut repertuaari ja tõsta tantsuharrastajate teadlikkust oma alast. Alguses pidi raamatu tegemises kaasa lööma ka kogumisretkedel osalenud Ullo Toomi, kuid kuna ta ei elanud Tartus, jäi ta tööprotsessist eemale. Autorid selgitavad, et valimikku valiti terviklikud kirjeldused ning suur hulk materjali jäi raamatust välja. (Põldmäe & Tampere 1938: 3-4) Siiski on tegu ühe põhjalikuma uurimusega Eesti tantsuajaloost, raamatus on välja pakutud ka tüpoloogiline ülevaade eesti rahvatantsudest – autorid jagavad need vanemaks tantsukihiks, kuhu kuuluvad kadrillid, imiteerivad ja akrobaatilised

soolotantsud, ringtantsud ning kontratantsud ning uuemaks kihiks, kuhu kuuluvad paaristantsud. (Põldmäe & Tampere 1938: 33-41)

30. aastatel kogus tantse ka Richard Viidalepp, lisaks mitmed korrespondendid. (Vissel, 1999: 56-57)

2.3.1 1930. aastate kogumistöö Vana-Võromaal

1930. aastatel sattus Vana-Võromaale hulk oskuslikke kogujaid, kes huvitusid just tantsust, lisaks leidub vastuseid küsitluskavadele ning muid informantide kirjapanekuid. 1935. aastal käisid Ullo Toomi ja Rudolf Põldmäe oma ulatusliku kogumisretke käigus Harglas ja Rõuges ning kogusid sealt hulganisti materjali (ERA II 114). Samal aastal on ka ERA korrespondent Anna Jeret Urvaste kihelkonnast tantse ning tantsuga seonduvat infot üles kirjutanud ja arhiivi saatnud, materjali hulgas on ka mitmeid kirjeldusi (ERA II 101, lk. 487-505). Jeretist sai oluline informant ja abiline Tampere ja Põldmäe 1936. aasta kogumisretkel (ERA II 128, 462-5).

Aasta hiljem, 1936. aasta septembris käisid Rudolf Põldmäe ja Herbert Tampere samuti Harglas ja Urvastes ning kogusid eelmise retkega võrreldes palju rohkem materjali. Põldmäe meenutab oma kogumispäevikus, et Võromaa inimesed olid jutukad ja vastutulelikud, igati valmis kogujatele infot jagama ja neid abistama. Ta leiab, et Vana-Võromaa tantsukihistus on mitmekesine ja arvab, et paarkümmend aastat tagasi oli piirkonna tantsukultuur arenev ja elav. Ta nendib, et vanemate tantsude kihistus on Urvastes üsna korralik. Sel retkel jäädvustas Rudolf Põldmäe ka fotod Anna Jeretist ja Ann Tetlertist juudipolkat ehk juudikatrelli tantsimas, üles võeti kõik tantsu tuurid. Üles märgiti tantsude kirjeldused ja võimalusel ka tantsulugude noodistused, lisaks lindistati laule. (ERA II 128, 462-9)

2.4 Aktiivse kogumise vaibumine. 1950.-70. aastad

1950.-1970. aastail ei olnud tantsude kogumine enam nii hoogne ja süsteemne, kuid täielikult see ei katkenud. Suurim muutus sel ajal oli filmikaamera kasutuselevõtt 50. aastate lõpul ning 60. aastate alguses. Filmilindile on jäädvustatud umbes 8 tundi tantsu, mänge, pillilugusid jm., materjal on hoiul ERAs. (Vissel 1999: 57) Videojäädvustus annab tantsu kohta oluliselt rohkem teavet ning võimaldab analüüsida ja vaadelda ka iga tantsija individuaalset eripära, mida kirjalikult üles märkida ei jõuta. Just see võis olla üks põhjus, miks sel ajal jäädvustatud videomaterjal toonaste teadlaste huviorbiidist välja jäi – nõukogude võim ja normeeritud tants ei soosinud varieeruvust ning eripära. (Kapper 2013: 86)

1953. aastal avaldati Ullo Toomi kogumik “Eesti rahvatantsud”. Tähele tuleb panna, et Toomi on oma raamatus segamini esitanud autoriloomingu ja rahvapärimuse, samuti puuduvad pärimuslike tantsude juurest arhiiviviited või põhjalikum uurimuslik osa, samuti on tantsud esitatud väga normeeritud kujul, jätmata ruumi improvisatsioonile või isikupärale (Torop 2008: 18). 20. sajandi keskpaika iseloomustab kogumine ja repertuaari väljaandmine – põhjalikum uurimistööd ei tehta ning ajastu tõttu on fookus lavalise rahvatantsu edendamisel ja normeerimisel. 1966. aastal ilmus Kristjan Toropi koostatud “Eesti rahvatantsu oskussõnastik”, mis pani aluse terminisüsteemile, mida kasutatakse eesti tantsu kirjeldamiseks tänase päevani.

2.5 1970.-90. aastad

1970.-90. aastate kogumis- ja uurimistöös mängis suurt rolli Kristjan Torop (1934-1994), kes koos oma õpilaste, enda loodud rahvakunstiansambli Leigarid liikmete ja kolleegidega kogumisretkedel käis. Sel ajal võeti soomlaste abil kasutusele ka digitaalne videokaamera, mis muutis tantsude jäädvustamise veelgi hõlpsamaks. (Vissel 1999) Lisaks kogumisele tegeles Torop ka tantsude uurimisega ning avaldas ka mitmeid teoseid. 1991. aastal ilmus

Toropi koostatud eesti rahvatantsude kogumik “Viron vakka”, esimene trükk avaldati Soomes ning eesti keeles ilmus raamat alles 2008. aastal. Torop koostas ka raamatu “Kontratantsud” ning kirjutas teosele kontratantse tutvustava põhjaliku sissejuhatuse. Teos ilmus postuumselt 1995. aastal. 1997. aastal avaldati ka “Vanad seltskonnatantsud” (autorid Torop, Luht, Aassalu), mis koondas 20. sajandi alguses levinud seltskonnatantse.

2.6 21. sajand

Käesoleval sajandil on ilmunud hulgaliselt varasemate raamatute kordustrukke. Põhjalikult on uuritud Kihnu tantse, ilmunud on Kihnu tantsude ja tantsumuusika DVD, CD, erinevad noodistused ning mahukas raamat “Kihnu tantsud”, mis annab põhjaliku ülevaate kihnlaste tantsukultuuri muutumisest ja repertuaarist (Rüütel & Kapper 2015). Ilmunud on teadustöid, mis käsitlevad pärimustantsu, rahvatantsuliikumise ajalugu ja tähtsamaid isikuid. Näiteks on ilmunud üks pärimustantsuteemaline doktoritöö (Kapper 2013), 2023. aastal uuris K. Siig oma magistritöös Kristjan Toropi tööd (Siig 2023), uuritud on tantsupidude sõnumeid (Teller 2012).

Arhiivide digitaliseerimine on kõikide huviliste jaoks kättesaadavamaks muutnud käsikirjad, fotod ja videod. Endiselt jätkub ka tantsumaterjali kogumine, näiteks 2011. aastal toimus kogumisprojekt Teatetants 2011, kus Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsi koostöös koguti infot rahvatantsurühmade ja -harrastuse kohta (<https://www.folklore.ee/era/kysitus/index.html>).

3. Tantsude kujunemine, ajalugu ja liigitus

Peatüki olen jaotanud kolmeks suuremaks osaks: rühmatantsud ja nende erinevad kihid, vanemad imiteerivad ja akrobaatilised soolo- ja paaritantsud ning paaritantsud.

3.1 Rühmatantsud

3.1.1 Ring- ja voortantsud

Tants olnud osa laiemast pärimuslikust süsteemist. Nii on kõige vanemad tantsud olnud seotud erinevate tavandite ja rituaalidega, näiteks ohvritalituste, sõjakäikude, erinevate tööde ja tähtpäevadega. (Tampere, 1975: 49-50) Kõige vanemaks tantsukihistuseks peetakse ringtantse, kus kõik tantsijad liiguvad ümber ühise tsentrumi. Ka vanimad rituaalsed tantsud on olnud ringitantsud – teatava eseme või olendi, näiteks jaanilõkke ümber tantsimisega on loodetud saavutada üleloomulikke eesmärgi. Ringitantsud ei ole ainult Eestile omased, keskajal oli see kogu Euroopas peamine tantsuvorm. Ringtantse on nii meil kui mujal saadetud ka lauluga, näiteks Skandinaavias on levinud eepilised kangelaslood. Eestis on teated ringis liikumisest ja laulmisest peamiselt seotud pulmakombestikuga – teateid on Saaremaalt, Kuusalust, Muhust ning ka Kihnust. (Tampere, 1975: 33-34) Kihnus on rattas laulmise komme säilinud tänase päevani, kusjuures kihnlased ise ei pea seda tantsuks (Rüütel 2009: 54).

20. sajandi alguses oli vanemaid ringtantse säilinud veel ka Setomaal. Ka neid tantse saadetakse lauluga ning neid võib leida ka mängulisi elemente. Oluline osa on laulul ning liikumine on üsna lihtne – liigutakse koos paarilisega lihtsalt ringi või seistakse suuremas sõõris, kus enamus osalejaid seisab paigal ja ringi liigub vaid üks paar.

Ringtantsudega samasse kihistusse kuuluvad ka voortantsud, kus tantsijad hoiavad pikas rivis üksteisest kinni ning liiguvad pika sabana juhtantsija-pillimehe järgi. Nii liigutakse läbi tubade ja hoonete, vahel ka ühest talus teiseni. Sageli vaheldub vooris liikumine sõõris liikumisega. Sellised tantsud on tuntud näiteks sabatantsu, sabaku, sabaka, sörgi nime all.

Sarnastest tantsudest on teateid üle Eesti, mõnes paigas on lisandunud ka erinevaid mängulisi elemente, peatusi, pöördeid käe alla, väravate tegemist ning tantsijatest koosneva rongi kerimist spiraali. (Põldmäe & Tampere 1938: 35-36)

3.1.2 Kontratantsud

Kui vanimas kihistuses oli talurahva tantsudel peamiselt maagiline ja rituaalne funktsioon, siis veidi uuema kihistuse, kuhu kuuluvad kontratantsud, peamine roll oli juba meelelahutus. (Torop 1995; 8) 16. sajandil sai Inglismaalt alguse kontratantsude levik ning järgnevate sajandite jooksul levisid need üle Euroopa (Põldmäe & Tampere 1938: 40). Kuni 16. sajandini olid kõrgklassi tantsud pigem keerulised ja peenutsevad, mistõttu ei levinud need õukondadest ja ballisaalidest kaugemale. Sel ajal oli kõrgklassi ja talupoegade tantsurepertuaar tugevalt eristunud. 16.-17. sajandil hakkas Euroopas pead tõstma kodanlus, mis tõi muutuse ka tantsudesse. Inglise kodanliku revolutsiooni ajal, 1650. aastal ilmus Londonis esimene kontratantsu sisaldav raamat, millest aastate jooksul rohkelt täiendatud kordustrukke tehti ja mille esmatrükk sisaldas 105 inglise maa-aadlikelt kogutud tantsu. Kodanlus võttis tantsud vastu, kuid erinevalt kõrgemast klassist ei olnud neil aega tantsu pikalt lihvida. Nii said valdavaks lihtsasti õpitavad seltskonnatantsud, mida nüüd kontratantsudeks nimetatakse.

Kontratantsude algupärane nimetus inglise keeles oli *country dance*, mis Prantsusmaal teisesena *contre danse* või Saksamaal *Kontratanze*. Võimalik, et tantsude nimi tekkis ingliskeelse nime teisenemisest. Kuid *contre* tähendab prantsuse keele “vastu” ning paaride vastastikune asetus on üks kontratantsude tunnuseid. Seega ei ole täpselt teada, kas nimi tuli ingliskeelse mõiste teisenemisest või tantsule omastest tunnustest. (Torop 1995: 11)

Eestis said kontratantsud tuntuks 19. sajandil. (Tampere 1975: 66) Eestis ei saanud, eriti võrreldes teiste naaberriikidega, kontratantsud ülemäära populaarseks, peamiselt levisid need piirialadel: Kagu-Eestis ja rannikualadel. Põhjus võis olla selles, et nendel aladel käidi rohkem läbi naaberriikidega, kellelt tantsu üle võeti. Kui mujal maailmas levisid kontratantsud kõrgklassist rahva sekka, siis Eestis näib levik olevat toimunud pigem läbi naaberriikide lihtrahva. (Torop 1995: 17-18)

Ingrid Rüütel toob välja, et Eestisse võisid tantsud jõuda Kesk-Euroopast erinevas järjekorras ja kontratantsud ei pruugi olla vanemad kui paaritantsud, seda kinnitab ta näidetega Kihnu saare tantsudest (Rüütel 2015: 50). Kontratantsudele on iseloomulik paaride või tantsijate vastamisi asetus, tantsust osavõtjate tegevus tantsu jooksul on omavahel kooskõlastatud. Paari kinnisvõttes pöörlemine ei ole üldiselt kontratantsudele iseloomulik, kuid hilisemal ajal on sageli lisandunud valsi, polka või reilendriga pöörlemise tüürid.

Kontratantsude alla kuuluvad ka kadrillid. Kadrilli nimetus tekkis 18. sajandil, varasemalt nimetati seda kotiljoniks. Kadrillid on tavaliselt mõeldud neljale paarile, kes paiknesid nelinurkselt, tants ise koosnes eri tüüridest. Torop on kadrille võrrelnud tantsusüüdigaga, mis koosneb eri pikkusega lühitantsudest. (Torop 1995: 13-14)

3.2 Soolo- ja paaritantsud. Imiteerivad ja akrobaatilised tantsud

Ringtantsude kõrval peetakse veel üheks vanimaks rühmaks imiteerivaid ja akrobaatilisi tantsu. Varasemalt on imiteeritud erinevaid loomi, näiteks on teateid karu- ja härjatantsu (Jõelähtme), hundi- ja koeratantsu (Setomaa) ning kitse- (Hargla) ja konnatantsu kohta. Nii Eestist kui ka mujalt on üles kirjutatud harakatantsu (tuntud ka kui kiitsakatants), mis muude tantsude levides peamiselt laste mäguvarasse liikus. Imiteerivate tantsude hulka liigitatakse ka erinevad erootilised tantsud, näiteks kubemetants (Kuusalu), jommitants ja mustlasetants, mis imiteerivad erootilisi tegevusi. Selliseid tantsu olevat sageli just purjus peaga tantsitud ja need on olnud tantsu ja mängu piiridel asuvad liigid. Imiteerivaid tantsu tantsiti sageli üksinda, kuid on ka paaritantsu. (Põldmäe & Tampere 1938: 37-38)

Umbes samasse kihistusse kuuluvad ka erinevad akrobaatilised tantsud, mis on samuti mängulist laadi. Eestis levinud akrobaatilistes tantsude sooritati enamasti hüppelisi liigutusi mõne kepi või teibaga. (Põldmäe & Tampere 1938: 37-38) Taolisi tantsu võidi kasutada ka sõja- ja jahiretkede eel meeoleolu ja võitlusvalmiduse kasvatamiseks, samuti võis neil olla ka maagiline mõju. Väga levinud oli ristitants, mis oli tuntud mujalgi maailmas ja mida võisid tantsida nii mehed kui ka naised, see oli soolotants. Tantsiti risti pandud pulkade või õlekõrte vahel keerulisi hüppekombinatsioone. Ristitants oli tuntud

veel ka 20. sajandil, sellest on ERA kogudes nii fotosid (Mustjalas jäädvustatud fotod ERA, Foto 513 ja ERA, Foto 5833) kui ka 1961. aastal Mustjalas filmitud video (ERA, DV 110). Hulk imiteerivaid tantse oli vaid meeste pärusmaa, näiteks Mulgimaal levinud varvatants, mida tantsisid korraga kaks meest. (Tampere 1975: 54)

3.3 Paaritantsud

3.3.1 Vabavormilised paaritantsud

Vabavormilised paaritantsud said Euroopas tuntuks 18. sajandil, esialgu oli populaarne valss, kuid hiljem lisandusid polka, reinlender (tuntud ka kui shottis), masurka jt. (Bakka 2020: 1) Vabavormiliste paaritantsude vorm on vaba, liikumine ei ole seotud kindla muusikaosa või meloodiaga. Vabavormilised paaritantsud on näiteks polka, valss ja reilender, mida tantsitakse igasuguse vastavas rütmis viisi saatel. (Kapper 2013: 79)

Eestis hakkasid vabavormilised paaritantsud populaarsust koguma tõenäoliselt 19. sajandi esimesel poolel. Kuna Eestis algas tantsude aktiivsem kogumine alles 19. sajandi lõpuaastatel ja 20. sajandi alguses, ei ole võimalik eelnevat tantsude levikut täpselt kaardistada. Kuigi tantsijad jagunesid paarideks ka osas kadrillides ja kontratantsudes, oli sealne paaride tegevus kooskõlas tantsu üldise kulgemise ja teiste tantsijatega. Paaritantsudele on iseloomulik see, et tihedas tantsuvõttes paar moodustab terviku, nende tegevus on kooskõlas omavahel, mitte niivõrd teiste tantsupaaridega. (Tampere 1975: 61) Kuigi Euroopas tunti mõningaid paaritantsu juba keskajal, peeti neid sel ajal ebasobivaks ja moraali vastaseks (Põldmäe & Tampere 1938: 41).

Vabavormilisi paaritantsu on üles kirjutatud ja avaldatud vähem kui kindlavormilisi tantse. Üheks põhjuseks võib olla 20. sajandi alguse kogumispoliitika – folkloristid otsisid eelkõige vana ja kaduvat ning vabavormilised paaritantsud, mis sel ajal populaarsed ja kõigile tuntud olid, ei tundunud jäädvustamist väärt. Samuti ei peetud vabavormilisi tantse lavale seadmiseks eriti sobivaks. (Kapper 2020: 319-320)

3.3.1.1 Labajalavalss ja vals

Labajala kohta on palju infot, millest osa on vastukäiv, seega on keeruline öelda, kus ja millal see täpselt levima hakkas ja populaarseks sai. Siiski on eri uurijad seisukohal, et labajalg (või ka labajalavalss) on üks vanim paaritants ja see on edasi arenenud vanemate rühmatantsude kihist (Põldmäe & Tampere 1938: 41; Rüütel 2015: 50-52). Labajala kõrgele vanusele viitab ka muusika – labajalalood on vanemat tüüpi, viisid on üsna torupillipäraseid ja meloodiad pigem asteastmeliste liikumistega. (Põldmäe 1975: 62).

Labajalg on 3/4 taktimõõdus, valsist eristab seda *staccato*'lik rütm. Labajalavalsile on iseloomulik kiire vahetussammudega paarispoörlemine, mille vahepeale võidi liikuda paaris kõrvuti kõnni-, vahetus- või hüpaksammudega. Kirjeldustes on öeldud, et labajalavalssi tantsides keerutati ühtlaselt, sageli rõhutati sammukombinatsiooni esimest sammu. Labajala uurimise teeb keerukamaks ka see, et sõna “labajalg” on olnud kasutusel ka tantsu sünonüümina, seega ei saa olla kindel, millist tantsu selle sõnaga mõeldakse. (Torop 2008: 34)

19. sajandi keskel hakkas labajalg tasapisi populaarsust kaotama, noored ei tantsinud seda enam, komme säilis veel mõnevõrra pulmades. Sel ajal hakkasid labajala kohta levima nimetused nagu näiteks “mooride vals” või “eitede tants”, mis näitab, et labajalg oli jäänud peamiselt vanemate inimeste repertuaari. Labajalg segunes uuemate moetantsudega, polkamasurka ja valsiga. (Torop 2008: 14)

Kui Euroopas sai esimeseks laiemalt levinud paaritantsuks vals, siis Eestist on teateid, et vals jõudis tantsupõrandale aeglasemalt – näiteks Kolga-Jaanist on teade, et valssi hakati õppima alles hiljem, enne tantsiti polkat ja reilendrit (RKM II 69, 90).

3.3.1.2 Polka, reilender ja teised moetantsud

Polka sai Euroopas laialdaselt tuntuks 19. sajandi alguses (Põldmäe & Tampere 1938: 41). Selle päritolumaaks peetakse enamasti Tšehhit, ent tantsu täpne tekkekoht ei ole teada (Stavělová 2020: 107). Eestis sai polka tuntuks 19. sajandi viimastel kümnenditel, mil see oli labajalavalsi kõrval üks populaarsemaid tantse. Enne polka valdavaks saamist tunti erinevaid polka eelkäijaid ja lähedasi tantse. (Põldmäe & Tampere 1938: 41-42) 20. sajandi alguseks oli polka üks populaarsemaid paaritantse (Torop 2023: 10-11) Ingrid Rüütel on pakkunud, et Lõuna-Eestis sai polka esimesena tuntuks ringmängude vahetantsuna ning alles hiljem eraldiseisva tantsuna (Rüütel 2015: 53)

Polkaga on lähedane ka reilender, millest on Eestis levinud mitmeid versioone ja kindlavormilisi tantse. (Põldmäe & Tampere 1938: 41-42) Pole täpselt uuritud, millal reilender Eestis tuntuks sai. Kihnlased paigutavad selle üldiselt polka ja valsi levikuga samasse aega. (Kapper 2020: 328) On pakutud, et polkasamm on tekkinud reilendrist. (Põldmäe & Tampere 1938: 41) Reilendri arvatavaks eelkäijaks peetakse kontratantsude hulka kuuluvat ekossees-valssi, mille üheks osaks oli paarispöörlemine, mis hiljem iseseisva osana reilendri nime all tuntuks sai (Torop 1995: 14).

19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses hoogustus tantsude levik ning Eestisse jõudsid mitmed moeantantsud, millest osa püsivalt kanda kinnitas, samas kui teiste iga jäi lühikeseks. I maailmasõda ja sellele eelnenud aastad tõid kaasa eriti kiired muutused, mil uusi tantse tõid käibele näiteks sõjaväelased ja mõned tantsud püsisid repertuaaris vaid mõne aasta. Näiteks jõudsid siia seltskonnatantsud fokstrott, samba ja tango, mis ei saavutanud eriti suurt populaarsust. (Põldmäe & Tampere 1938: 43) Tantsupõrandatele jõudis ka masurka, mis mõnevõrra kanda kinnitas, ent näiteks Soomega võrreldes jäi selle populaarsus kesiseks. (Torop 2008: 14) Veidi enam tuntuks sai masurka Võromaal, kus see segunes polkaga ning saigi rahva seas polkana tuntuks, tavalist polkat kutsuti seal ümbretandsuks. (Põldmäe & Tampere 1938: 43)

3.3.2 Kindlavormilised paaritantsud

Kindlavormilistes tantsudes käib kindla meloodiaga koos kindel sammukombinatsioon (Kapper 2013: 79). Koos polka ja reilendri tulekuga jõudsid tantsuplatsile ka kindlavormilised tantsud, mis neid elemente sisaldasid. Näiteks on polka rütmis kindlavormilistest tantsudest tuntud olnud vingerpolka, papiljoni polka ja erinevad galopid. (Põldmäe & Tampere 1938: 42-43) Reilendri liikumisi sisaldasid näiteks kiigadi-kaagadi, tilut-tilut, 1-2-3-4-5-6-7 (Põldmäe & Tampere 1938: 41). Tampere arvab, et erinevad kindlavormilised tantsud jõudsid meieni saksa, soome ja slaavi kultuuridest ning kodunesid siin (Tampere 1975: 65).

20. sajandi esimestel kümnenditel toimusid tantsuplatsil kiired muutused, repertuaar vahetus kiiresti ning siia jõudsid paljud uuemad moeantantsud. Näiteks jõudsid siia tantsud

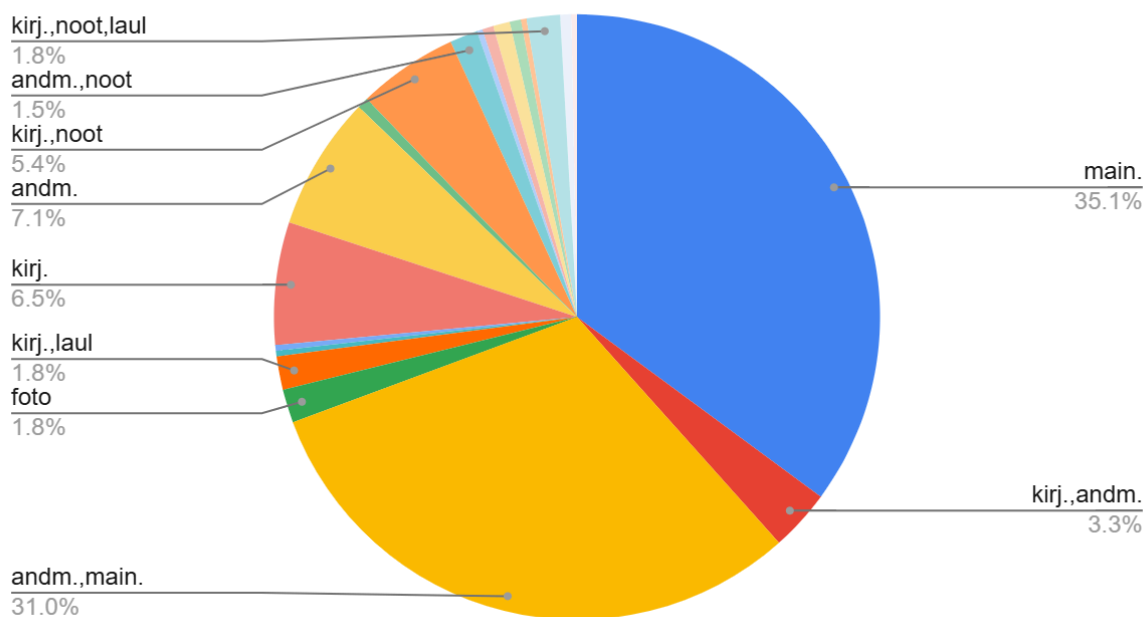
minjoon, padikaater, aissa, suboota, kohaanuska, karoobuska, tersal, tuustep jt. Mõned tantsud püsisid repertuaaris väga lühikest aega, teised jäid käibele pikemaks ajaks. (Torop 2023: 11)

4. 1930. aastatel Vana-Võromaalt kogutud materjali analüüs

4.1 Ülevaade materjalist

Materjali ettevalmistamiseks koondasin kõik leitud info Airtable keskkonnas tabelisse, lisaks varundasid andmed ka sünkroniseeritud Google Sheet tabelisse, mida kasutasin tööd olevate graafikute koostamiseks. Kokku on tabelis 337 kirjet. Kõige suurema osa infost moodustavad tantsude mainimised (118 infoühikut ehk 35% materjalist), kus informant on andnud vaid tantsu nime, mingit lisainfot ei ole. Mõnikord võib abiks olla kontekst: näiteks kui tants on osa mingist loetelust, võib selle ülejäänud sisu anda lisainfot. Kokku on 73 kirjeldust, mis võimaldavad tantsu vähemalt osaliselt rekonstrueerida, kirjeldustega võivad erinevates kombinatsioonides kaasnedä noodistused, laulusõnad või muud andmed (vt. Graafik 1). Ülejäänud osa kirjalikust materjalist moodustavad tantsude mainimised koos mõningase infoga, kõige sagedamini on mainitud aega, mil nimetatud tants populaarne on olnud. Jooniseid ei ole sel ajal eriti usinalt tarvitatud, peamiselt leiab neid oskuslike kogujate, näiteks Ullo Toomi üleskorjutuste juurest. Eristub üks pala, mis koosneb vaid tantsu nimest ja joonisest, muud infot pole (ERA II 26, 129 (2)). Fotosid on sellest ajast kuus (vt. Lisad 1-6), neist viis on ühe tantsu (juudipolka) eri tuuride jäädvustused

Materjali jagunemine info liigi järgi

Graafik 1. Materjali jagunemine info liigi järgi. Autor: Getter Lauk

Tantse on kogutud seitsmest Vana-Võromaa kihelkonnast, ühtegi teadet ei ole saanud Karula kihelkonnast. Kõige enam on materjali kogutud Urvaste kihelkonnast, järgnevad Hargla ning üsna võrdselt Kanepi ja Rõuge kihelkonnad. Tunduvalt rohkem ja kvaliteetsemat materjali on kogutud kihelkondadest, kuhu jõudsid suuremad kogumisretked oskuslike kogujatega. Suur hulk materjali on laekunud 1934. aastal koostatud küsitluskava vastustena. Küsitluskavade vastused on peamiselt tantsude mainimised koos vähese infoga. Informandid, kes on püüdnud tantse ise üles märkida, on välja toonud, et tantsude kirjeldamine võtab aega ning on keeruline (ERA II 119, 279/81 (25)).

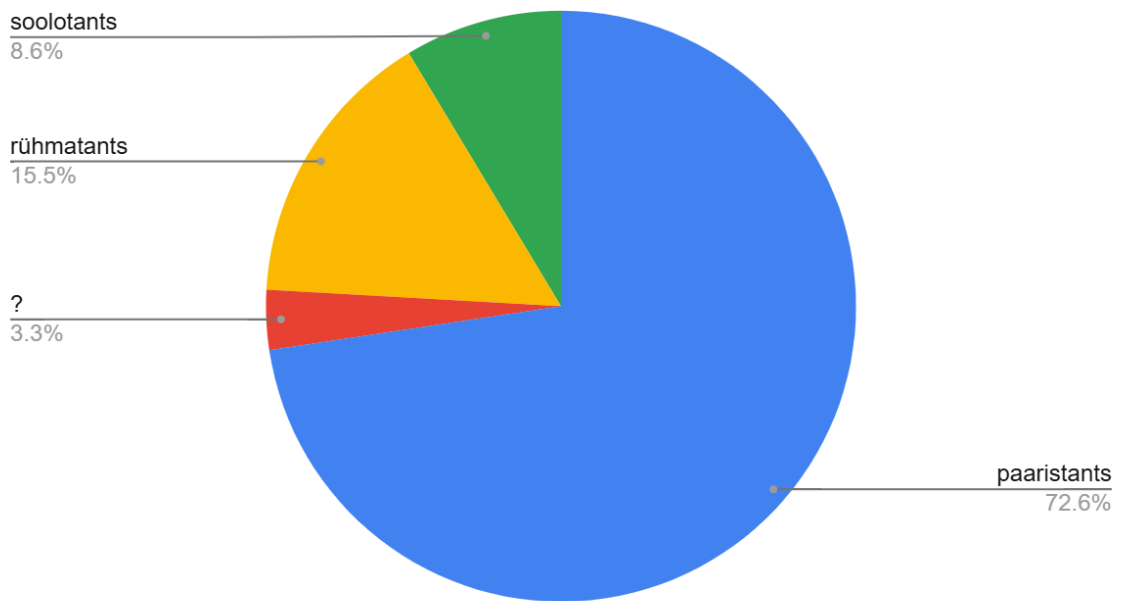
Informantide vanus jääb vahemikku 34-84 aastat, kuid pigem on küsitletud vanemaid inimesi, nii nagu tolle ajastu rahvaluulekogumistel sageli tehti. Seega kajastavad informantide vastused sageli sootuks vanema aja tantsukultuuri ning andmete põhjal saab ülevaate tantsudest, mida 1930. aastatel teati, mitte kõik neist ei olnud enam aktiivses kasutuses. Kõrge vanus ja sellega kaasnevad tervisemured on nii mõnelgi korral toodud põhjenduseks, miks tantse enam ette näidata ei saa, mis on omakorda materjali kvaliteeti mõjutanud.

4.2 Ülevaade repertuaarist

Kõige suurema osa materjalist moodustavad erinevad paaristantsud. Järgnevad rühmatantsud ning kõige vähem on kogutud soolotantse. Selline jaotus ühtib üldise tantsuajalooga, mille järgi sai 19. sajandi teise poolel ja 20. sajandi alguses valdavaks paaristants. Vanemasse kihistusse kuuluvad soolotantsud olid selleks ajaks oma tähtsuse ja funktsiooni suuresti kaotanud, paaristantsu tulekuga taandusid ka rühmatantsud.

On ka mõned mainimised, mille põhjal ei ole võimalik määrata, kas tegu on paaris-, rühma- või soolotantsuga, sellisel juhul olen liigi jätnud määramata (märgistanud küsimärgiga) või lähtunud sarnase nimega tantsudest. (vt. Graafik 2)

Tantsude jagunemine soolo-, paaris- ja rühmatantsudeks

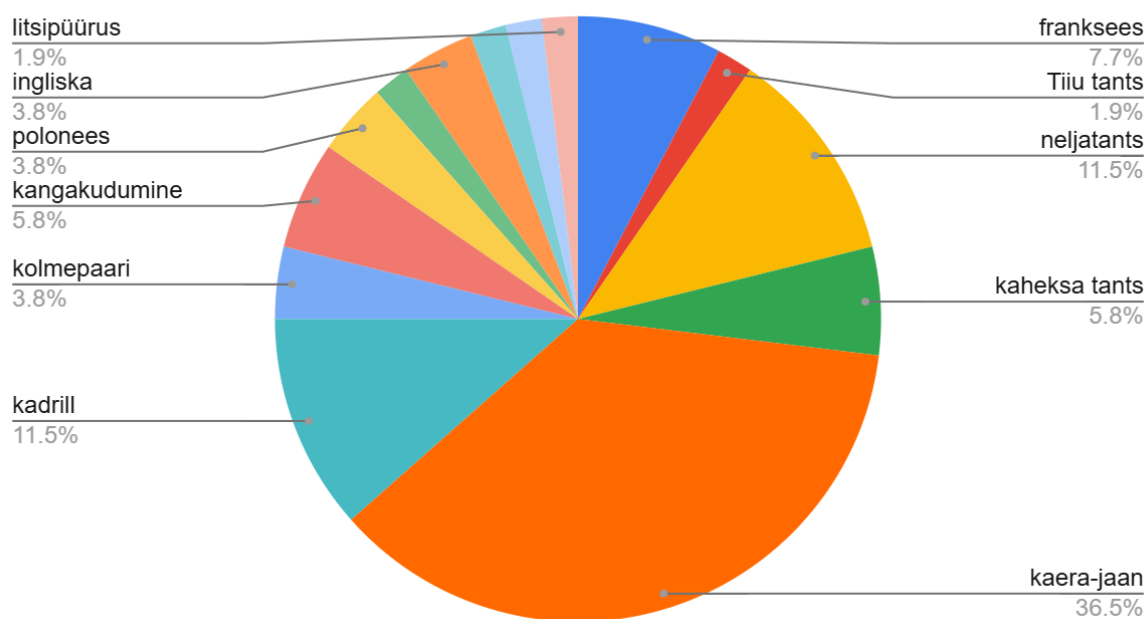

Graafik 2. Tantsude jagunemine rühma-, soolo- ja paaristantsudeks. Küsimärgiga on märgitud määramata jäänud materjal. Autor: Getter Lauk

4.2.1 Rühmatantsud

Rühmatantsude kohta on infot 54 korral, nendest 15 teadet on kirjeldused. Suurem osa mainitud ja kirjeldatud tantsudest kuulub kontratantsude hulka. Peale nimede ühtlustamist saab eristada 14 erinevat rühmatantsu (vt. Graafik 3).

Rühmatantsude jagunemine ühtlustatud nimede järgi

Graafik 3. Rühmatantsude jagunemine ühtlustatud nimede järgi. Autor: Getter Lauk

1930. aastate Vana-Võromaal oli kõige levinum rühmatants kaerajaan, mida eri nimekujudega on mainitud 19 korda. Levinumad nimekujud on veel *kaaratsim* või *kaarasim*. Üldiselt peetakse kaerajaanile omaseks kadrilli vormi, kus on neli osavõtjat, kes paiknevad nelinurgas (Torop 1995: 26). Mõned Vana-Võromaalt kogutud kaerajaanid vastavad sellele tunnusele, ent piirkonnas on levinud ka paarisvariant. Kaerajaani on rühmatantsuna kirjeldatud vähe, kuid tantsu on sageli mainitud. Lähtudes kaerajaani levinuimast vormist olen ilma kirjelduse ja täpsema infota mainitud kaerajaanid liigitanud rühmatantsude alla.

Viiel korral on mainitud ka lihtsalt kadrilli (nimetatud ka kui *katrell*, *katrill* või *kadril*), kuid nendest pole ühtegi kirjeldust. Urvaste kihelkonnast on teada, et “*Katrell oli 8*

tuuriline, siin seda ei tantsitud” (ERA II 128, 365 (16)). Teatest ei selgu, mis kohale informandid viitavad (kas tervele kihelkonnale või kitsamalt oma kodukohale) või kus *katrelli* tegelikult tantsiti. On võimalus, et nimekuju *kadril* viitab Setomaal tuntud kadrelitele, kuid materjali põhjal ei saa seda kindlalt väita. Neli teadet on frankseesist (nimetatud ka *vrantsai/vranksei*, *vrantsei*, *franko-reese* või *frankess*), mida loetakse üheks kadrilli alaliigiks. Frankseesi on peetud pigem kõrgema seltskonna tantsuks, mida maarahvas eriti ei tantsinud (Torop, 1995: 15), ent Vana-Võromaalt kogutud teated näitavad, et mingil määral oli see siiski tuntud ka talurahva seas. Urvastest on teade, et franksees oli üks 20. sajandi alguses moodi tulnud tantsudest, ent see ei olevat saanud kuigi populaarseks ja oli pigem peenema rahva tants, mida maarahvas õieti omaks ei võtnud (ERA II 119, 177 (2)), samast kihelkonnast on kogutud ka teade “*Saksarahvas tandse vrankseid...*” (ERA II 128, 365 (15)). Kanepi kihelkonnast on 1934. aastal kogutud teade, et frankseesi tantsiti umbes 40 aastat tagasi ehk 19. sajandi lõpus (ERA II 119, 273). Kahjuks ei anna need lühikesed teated rohkem infot tantsu käigu kohta, ent kinnitavad, et franksees oli Vana-Võromaa eri kihelkondades vähemalt mingil hetkel moetantsuna tuntud. Lisaks frankseesile on mainitud kahel korral mainitud poloneesi, mille informandid uuemate tantsude hulka paigutanud on. Sarnaselt frankseesile on teada, et polonees oli pigem kitsama ringkonna tants (ERA II 119, 211 (2)).

Väga põhjalikud teated on neljatantsust ehk *nellätantsust*. Tantsust on kuus teadet, millest üks on mainimine, neli on kirjeldused koos noodi ja/või joonisega ning üks teade koosneb vaid tantsu nimest ja joonisest. Neljatantsu võib lähtuvalt tantsijate nelinurksest asetusest liigitada kadrillide hulka, seda tantsib kas neli inimest või neli paari. Huvitaval kombel on kõik kuus teadet pärit Läti piiri äärses olevast Hargla kihelkonnast. Kadrillide hulka kuulub ka kaheksa tants või *katsema tants*, millest Ullo Toomi on kogunud kaks põhjalikku kirjeldust, lisaks on üks mainimine. Ühe kirjelduse järgi on tants mõeldud neljale paarile (ERA II 114, 80/2 (8)), teise kirjelduse järgi aga kaheksale paarile (ERA II 114, 86/8 (2)). Ka kaheksa tantsust on infot vaid Hargla kihelkonnast.

Kanepi kihelkonnas on mainitud tantsu *litsipüürus*, mida olevat tantsitud umbes 70 aastat tagasi ning mida “*...tantsiti hüpeldes kuuekesi. Tantsiti täiel jala tallal liiguti vastu päeva.*” (ERA II 119, 273). Selle lühikese kirjelduse ja tantsu lihtsakoelisuse tõttu võiks selle paigutada vanemate ringtantsude hulka, samas ei ühti ringtantsu tunnustega kindel

tantsijate arv. Sõna *püürä* tähendab võro keeles (ringi)ratast (Jüvä 2002), seto keeles tähendab sõna *püür* ringi (Seto sõnastik) ning võib viidata tantsu ringis liikumisele. Ühe korra on mainitud ka *ringtantsu*, mille kohta rohkem informatsiooni ei ole, ent nime põhjal võiks seegi kuuluda vanemate ringtantsude hulka. Samas võis informant ringtantsuks nimetada igasugust ringis liikuvat tantsu, seega ei saa ainult nimetuse põhjal kindlaid järeldusi teha. Kirjeldatud on ka *tsõõritantsu*, mis oma olemuselt on siiski pigem laulumäng: laulumängudele omaselt moodustavad osalejad ringi, kuhu sisse jääb üks kuni kaks paari. Kogu tegevust toimub ühise laulmise saatel, ringi sees olijad “...*sirutavad välja vasemat ja paremat jalga...*” ning seejärel tantsivad polkat. Rápina kihelkonna informandi sõnul on see tants pärit Setomaalt. (ERA II 63, 632 (40))

Rühmatantsude hulgas on Hargla kihelkonnast teateid ka rituaalsetest pulmatantsudest. *Tiiu tantsu* e *Tiiu polkat* tantsiti pulmas enne pruudi tanutamist, tantsisid ainult tüdrukud, kes ringis olles kordamööda keskel asuvat pruuti tantsitasid. Tants olevat olnud väga hoogne, rohkete keerutustega, tantsitud polkasammudega. Peale neidude tantsu tantsisid samal viisil poisid koos peigmehega, mille järel pandi pruudile tanu pähe. Tanutamise järel tantsisid naised vananaiste valssi, mille kohta täpsem info puudub (olen jätnud tantsu liigi määramata, teatest ei selgu, kas tegu on rühma- või paaritantsuga), ning sama viisi järgi tantsitasid mehed peigmeest, mis oli märk pruutpaari uude staatusesse jõudmisest. (ERA II 156, 547/8 (39)) Vananaiste valsi nimetus ja tantsimise kontekst annavad põhjust oletada, et tegu võib olla labajalavalsiga.

Urvastest on kaks teadet *kolmõpaari tandsu* kohta, üks neist on kirjeldus. Lisaks on kolmel korral mainitud kangakudumisega seotud tantse *kangalõim*, *langalõim* ja *pingitands ehk kangakudumine*. Olen need tantsud liigitanud rühmatantsude hulka, kuna nime järgi võiks need ühtida kangakudumise tantsuga. Kangakudumise tants on tuntud mitmetes riikides, Eestis sai see tuntuks 20. sajandi alguses, peamiselt läbi trükiallikate ja koolide (Torop 1984: 44).

Rühmatantsude hulgas on ka Anna Raudkatsi raamatust õpitud tantse, Põhja-Eestis levinud ingliskad ja räditants. Need ei kuulu traditsiooniliselt Vana-Võromaa tantsuvara hulka (vt. lähemalt ptk. 4.3).

4.2.2 Soolotantsud

Soolotantsude kohta on 29 teadet, need moodustavad kogu materjalist vähem kui kümnendiku. Üldiselt liigitatakse soolotantsud vanemasse tantsukihistusse, seega on nende vähene tuntus 20. sajandil sellega põhjendatav.

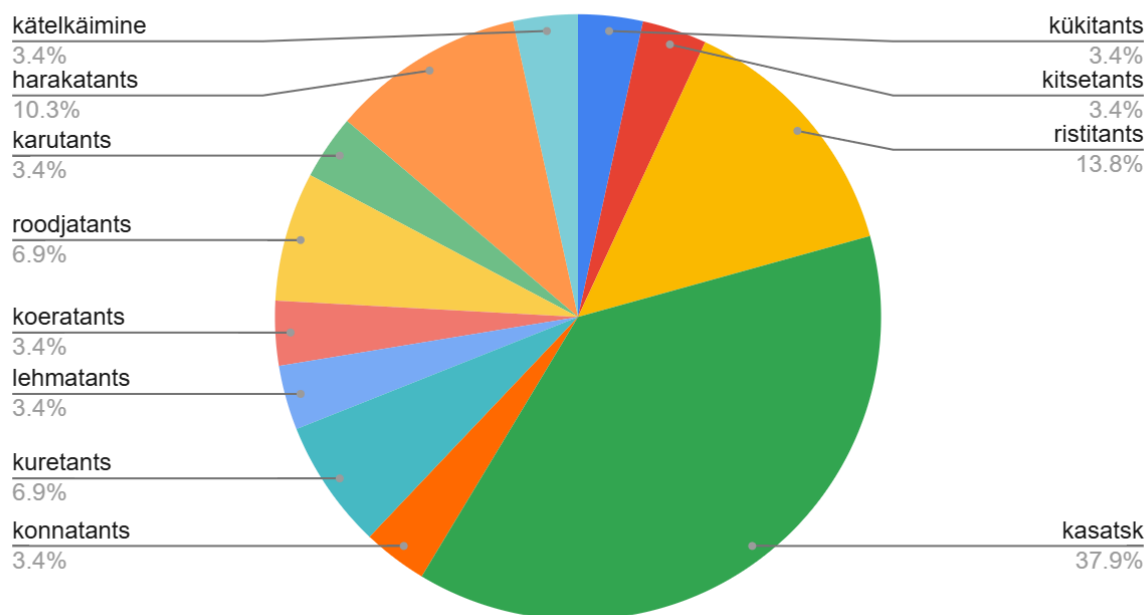
Kõige enam on mainitud meeste soolotantsu kasatskit (11 mainimist), mis on väga levinud ja tänase päevani tuntud naaberpiirkonnas Setomaal. Kasatskit on mainitud Harglas, Urvastes, Põlvas ja Rõuges, seega võib järeldada, et tants oli tuntud laiemalt kui vaid Setomaaga piirnevates paikades. Uuritava materjali põhjal tundub, et kasatsk seostus Võromaal siiski pigem vene kultuuriga. Informandid on maininud, et kasatsk oli venelaste tants (ERA II 119, 277 (7) & ERA II 160, 338/9 (59)) ning on ka teade, et kasatsk “...oli omandatud moonutamistega-järelahvimistega venelaisilt...” (ERA II 119, 199 (6)) ning seda tantsisid peamiselt vene sõjaväes käinud mehed, eriti purjus olles (ERA II 119, 190 (2a)). Urvastest on teade, et kasatskit tantsiti “...vanemate inimeste poolt veereviskamise nime all, sest tantsija hüples jalgu ette poole pildudes ümber tantsijate ringi üksi ja tuletas sellega rehealuse “tapna” veereviskamist meede.” (ERA II 119, 177/9 (2)). Huvitaval kombel ei ole kasatskit kordagi mainitud piirile jäävas Vastseliina kihelkonnas, kuid sealt on ka üldiselt üsna vähe materjali korjatud ning käesoleva töö raames uuritav Vastseliina kihelkonnast korjatud materjal pärineb vaid kahelt informandilt.

Korduvalt on mainitud ja kirjeldatud erinevate loomade või loodusnähtustega seotud tantse: harakatants (3), kuretants (2), konnatants (1), lehma- (1) ning koeratants (1). Konna, kure, lehma ja koera tantsu kohta on teada, et neid tantsisid lapsed, kusjuures koera tantsu tantsiti koos koeraga. (ERA II 101, 505 (7)). Mainitud on ka *karutantsitajat* (ERA II 102, 22 (11)), mis jääb oma olemuselt tantsu ja mängu piirimaale, samuti on mainitud *kahrutandsu* (ERA II 119, 207 (2)), ent rohkem infot selle kohta pole. Samas palas on mainitud on ka kätelkäimist, mille kohta samuti rohkem infot ei ole, ent olen selle liigitanud soolotantsude alla, eeldades, et tegu on akrobaatilise tantsuga. Akrobaatiliste tantsude alla võiks minna ka teade sellest, et vanasti tantsitud mööda tuba kükakil hüpeldes, seda olevat tantsinud nii mehed kui ka naised läbisegi (ERA II 128, 303 (11)). On ka teade sarnasest *kükäkilla tantsust*, mille informant liigstab küll paaristantsude alla, ka selle teate järgi tantsivad mehed ja naised koos, hüpatakse kükakil olles ringil üht ning

teist pidi, samal ajal lüüakse kätega plakse ette ja taha (ERA II 128, 288 (10)). Sarnaselt kirjeldatakse ka harakatantse, kus tantsijad maas kükakil olles hüppavad. Ühe harakatantsu kirjelduse juurde lisab informant, et seda olevat tantsinud venelane (ERA II 160, 338/9 (59)). See võib viidata võimalikele vene (tantsu)kultuuri mõjudele, kuid ülejäänud sarnase sisu või nimega tantsude juures viiteid võimalikele seostele vene kultuuriga ei ole. Tõenäoliselt on kirjeldatud hüppetantsud pigem loodust imiteerivad ja akrobaatilised ning osa meie vanemast tantsukihistusest, mida 1930. aastatel veel mäletati, ent tegu ei olnud enam eriti populaarsete tantsudega. Võib oletada, et loomi imiteerivatel tantsudel on kunagi olnud maagiline funktsioon, ent teadmine selle kohta oli 20. sajandi esimeseks pooleks ununenud.

Neljal korral on mainitud ka üle-eestilise levikuga ristitantsu, kus hüppeldakse pulkadest või kõrtest tehtud risti vahel. Vana-Võromaal on seda nimetatud ka *risttants*. Tantsu kohta on nii kirjeldusi kui ka mainimisi. Ann Tetler on 1936. aastal kirjeldanud, et "*Ristitantsu juures pandi ölekõrred risti maha ja tantsiti üksinda säälvahel*" (ERA II 128, 327 (7)). 1935. aastal on Henrik Valtin ehk Pilli Hindrek kirjeldanud huvitavat versiooni oma poisipõlvest, kus korraga võisid tantsida ka kaks naist, mehed seda tantsu ei tantsinud. "*...peerud pandud maha risti üksteisele. "Üts naene läind ees, tõine taga", mõlemail käed puusas ja kogu aeg tantsitud varbail hüppates, kuid "peeru peale es tohtind astuda."*" Informant ei ole ise tantsule konkreetsemat nime andnud. (ERA II 114, 83/4 (1)) Ristitantsuga on sarnane roodjatants, mida tantsiti samuti roodja ehk latiga (või ka pIRRuga) ja mis eeldas tantsijalt osavust. Tantsija seisis maha asetatud roodja kohal, üks jalg ühel, teine teisel pool ning "*Nüüd algas tantsija edasiminekut. Pidi jalga teise jala tagant, teisepoolse roovikut seisvast jalast ettepoole ulatuma, et edasi saada.*" (ERA II 143, 347 (17)) Roodjatantsust on üks kirjeldus ning üks mainimine. Nii risti- kui ka roodjatants kuuluvad vanemate akrobaatiliste tantsude kihistusse, millele on iseloomulikud erinevad osavust nõudvad hüppekombinatsioonid, mida sageli mõne puupulga või muu abivahendiga sooritatakse (Põldmäe & Tampere 1938: 38).

Soolotantsude jagunemine ühtlustatud nimede järgi.

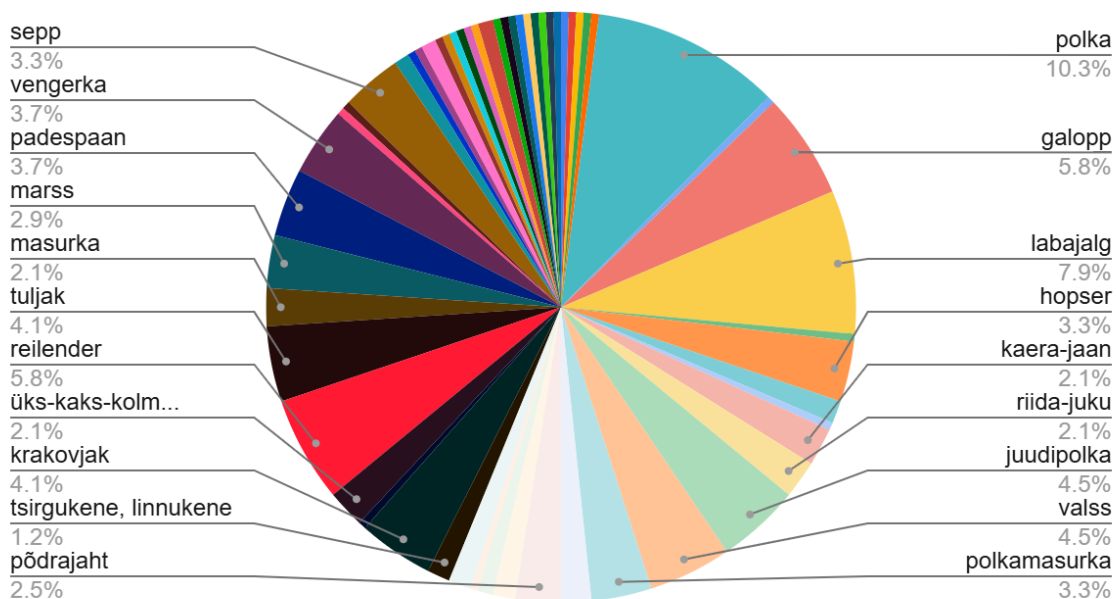

Graafik 4. Soolotantsude jagunemine ühtlustatud nimede järgi. Autor: Getter Lauk

4.2.3 Paaristantsud

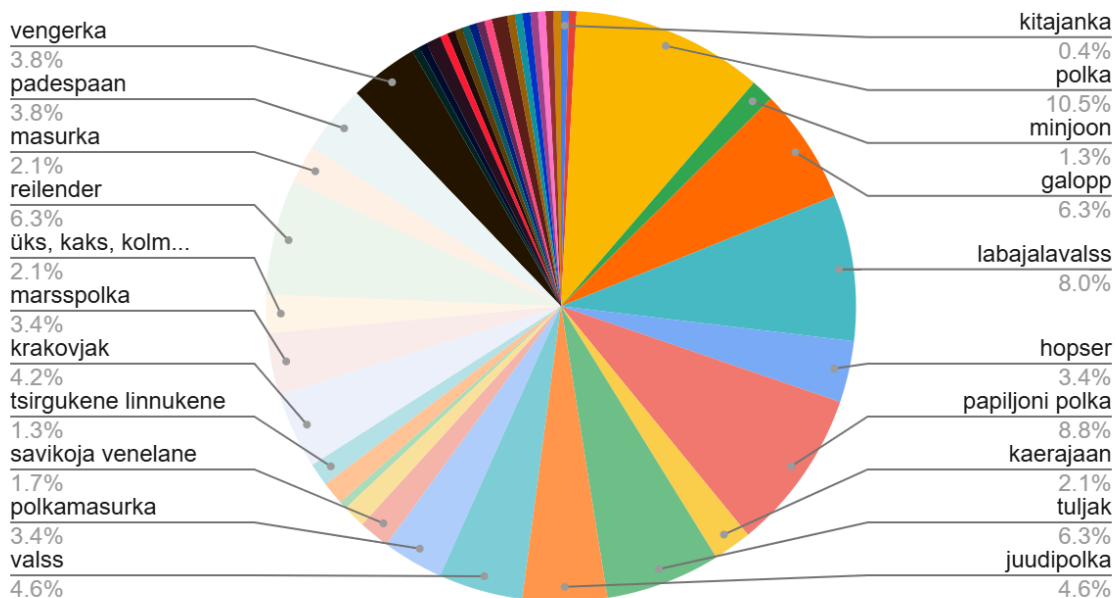
Paaristantsude kohta on teateid 239, need moodustavad 70.5% kogu materjalist. Suur paaristantsude hulk ühtib üldise tantsude kujunemisega – 19. sajandi jooksul said need nii Eestis kui ka mujal Euroopas domineerivateks, lisaks tõi 20. sajandi algus kaasa moetanse, mis samuti paaristantsude hulka kuuluvad. Paaristantsude puhul oli lisaks nimede ühtlustamisele oluline ka tantsude liigitamine motiivide järgi, sest mitmed erinevad nimed viitasid samale tantsule (vrd. Graafik 5 ja Graafik 6). Tantsude täpsete nimede, nende piirkondlike eripärade ja ajas muutumiste põhjalik uurimine ei mahu selle bakalaureusetöö raamidesse.

Paaritantsude jagunemine ühtlustatud nimede järgi

Graafik 5. Paaritantsude jagunemine ühtlustatud nimede järgi. Autor: Getter Lauk

Paaritantsude jagunemine tantsu motiivide järgi

Graafik 6. Paaritantsude jagunemine peale tantsumotiivide järgi liigitamist. Autor: Getter

Lauk

Vabavormilistest paaristantsudest esineb kõige enam polkat (nimetatud 25 korda), mis ühtib uurijate pakutud seisukohaga, et 19. sajandi lõpuks oli polka Eesti tantsupõrandail valdav. Polka kohta on kasutatud ka nime *ruts* (ERA II 114, 77/8 (6)). Lisaks on mainitud mitmeid kindlavormilisi tantse, kus esineb polka elemente, näiteks krakovjak (10 teadet), galopp (14 teadet), savikoja venelane (4 teadet), marupolka (3 teadet). Kindlavormilistest polka elemente sisaldavatest tantsudest on veel korduvalt mainitud tuljakut ning tuljaku liikumistega sarnaneb ühel korral kirjeldatud (ERA II 114, 90/1 (1)) ja neli korda mainitud *riida-juku*, nimetatud ka *Tua Juku, tule' sa* (ERA II 128, 344 (8)). Põldmäe ja Tampere on varasemalt määratlenud riida-juku ja tuljaku samaks tantsuks (Põldmäe & Tampere 1938: 39), sellest ja tantsu motiivide sarnasusest lähtuvalt olen ka enda töös riida-juku laiemalt tuljakuga samasse rühma paigutanud.

Mitmete fotode, teadete ja kirjelduste on jäädvustatud juudi polkat, nimetatud ka *juudi tants* (ERA II 128, 336 (4)) või *juudikatrell* (ERA II 128, 357/8 (8)). Kõige põhjalikum kirjeldus pärineb 1936. aasta kogumisretkest, mil Herbert Tampere on Ann Tetleri käest kirjutanud üles kõik viis tantsutuuri (ERA II 128, 330/2 (11)) ning Rudolf Põldmäe on fotole jäädvustanud kõik kirjeldatud tuurid Anna ja Pauliine Jereti esituses¹ (ERA Foto 520; 522-526).

Teateid on ka papiljoni polkast ja selle erinevatest nimedest. Vana-Võromaal on seda tuntud ka nimedega *mõtsavaht*, *musupolka* või *põdra jaht*. Papiljoni polkaga on väga sarnased ka nimede *konds-varvas* (tuntud ka kui *kondsahämme*) ja *sepp* all tuntud tantsud. Lähtuvalt tantsumotiivide sarnasusest ning Tampere ja Põldmäe varasemast uurimisest (Põldmäe & Tampere 1938: 43) liigitasin kõik eelnevalt loetletud nimedega tantsud laiema rühmana papiljoni polkaks. Sellise liigituse järgi esineb uuritavas materjalis papiljoni polkat 20 korda, kõige sagedamini on kasutatud nimesid *sepp* ja *põdrajaht*. 1935. aastal jäädvustatud fotol² näitab Liis Peltser kogujatele tantsu, mis võib samuti kuuluda papiljoni polka alla. Sellele viitab kandastakus olev jalg ning kiikumisvõte³ (ERA, Foto 1454) Peltser näitab tantsu üksinda, kuid tema tantsuvõtte põhjal võib üsna kindlalt väita, et tegu on paaristantsuga.

---

¹ Vt. Lisa 1-5.

² Vt. Lisa 6.

³ Terminite kasutamisel on eeskujul võetud Kristjan Toropi koostatud "Eesti rahvatantsu oskussõnastikust". (Torop 2022)

Vabavormilistest tantsudest on veel teateid polkamasurkast (8 teadet), nende hulgas üks teade, mida võib lugeda kirjelduseks. 1935. aastal on Urvaste kihelkonna mees Peeter Lõhmus polkamasurkast kirjutanud järgmist: *“Tuud tantsiti niisama nigu polkat, ainult kallutädi käega katsi pidi”* (ERA II 101, 495 (1)). Lisaks on viiel korral mainitud masurkat, kusjuures Hargla kihelkonnast kogutud teates on ühes loetelus mainitud nii masurkat kui ka polkamasurkat (ERA II 119, 195 (2)), millest võiks järeldada, et need sarnased nimed tähistasid erinevaid tantse. Samas on teine informant Urvaste kihelkonnas öelnud, et *“Vana masurka ehk polka-masurka hakkas kaduma”* (ERA II 119, 177/9 (2)), mis muudab masurka ja polkamasurka eristamise keeruliseks.

Varasemalt on uurijad Põldmäe ja Tampere välja toonud, et Võromaal olevat polka jaoks tarvitatud teistsuguseid nimetusi ning polka nimega olevat tähistatud hoopis hilisemat polkamasurkat (Põldmäe & Tampere 1938: 43). See väide tugineb tõenäoliselt Tampere enda kogutud teatele, kus Otto Laas Hargla kihelkonnas järgmist kõneleb: *“Mõnistes nimetatakse “polkaks” polkamasurkat, kuna päris polka kannab nime “ümbretands”. Vanemad inimesed peavad sellest veel täiesti kinni.”* Tampere mainib, et kogudes tekkis nimede tõttu kogu ja informantide vahel arusaamatusi. (ERA II 128, 348 (14)) Kuna polkat on sageli lihtsalt mainitud ja polkamasurka ning masurka kohta ei ole täpseid kirjeldusi, on raske kindlaks teha, millist liikumist ja tantsu nende nimedega täpselt mõeldi. 1937. aastal on informant erinevatest tantsudest (sh. polka ja masurka) rääkides lisanud, et *“Neid kutsuti õks ummi nimmiga (samade nimedega)”* (ERA II 160, 338/9 (59)).

Tuntud on olnud ka reilender, millest on 14 teadet, nende seas ka kirjeldusi. Lisaks on teatud reilendril põhinevat kindlavormilist tantsu 1,2,3,4,5,6,7, mida on mainitud kuuel korral. Sama tantsu kohta on kasutatud ka nimetust *dopelt reiländer* (ERA II 119, 189/90 (2)). Topeltreilendrit on mainitud korduvalt ning mõnes kirjelduses viitab see ka nõ. tavalisele reilendrile koos mõne eripäraga (ERA II 128, 354 (5)). Seega olen topeltreilendri üldiselt liigitanud reilendri alla, kui ei ole just kindlat viidet, et see nimetus viitab tantsule 1,2,3,4,5,6,7. Ühe teate järgi hakkas uute tantsude tulles kaduma polkamasurka, ent enne kadumist *“...leegitses ta veel üürikest aega uuendatud kujul “üks-kaks-kolm” nime all ülesse, ja sedagi enam-vähem lihvitud tantsijaskonnas...”* (ERA II 119, 177/8 (2))

Lisaks polkale ja reilendrile on vabavormilistest tantsudes 12 korda mainitud valssi, nende seas ka üle-eelmises peatükis kirjeldatud pulmatants *vananaiste valts*. Rõugest on teada, et

uueoelist valssi hakati õppima umbes 1900. aastast (ERA II 119, 277 (5)). Valssi sisaldavatest kindlavormilistest tantsudest on tuntud olnud padespaan, mida on mainitud üheksa korda, rahvapäraselt on seda nimetatud *nadu nunnadi* (ERA II 119, 211/3 (2)). Lisaks on teateid vabavormilisest hopserist ehks *upservaltsist*, mis erinevate teadete järgi on valsist vanem. 1935. aastal on Hargla kihelkonnast kogutud ka kaheosaline hopser, nimetusega *hopsa*, mis koosneb keerutamisest ja külgsammudest, kusjuures tantsu eri osad jagunevad korrapäraselt (ERA II 114, 75/7 (5)).

Veelgi enam on teateid labajalast (19 teadet), mida võib pidada veidi ebatavaliseks. Labajalga on peetud pigem Põhja- ja Lääne-Eestile omaseks, ent seda võidi tarvitada ka tantsu üldnimetusena või segunes see hiljem muude tantsudega. Seega on raske määrata, mida labajala nimetusega täpselt mõeldi. Peamiselt on tegu mainimistega, kuid info hulgas on ka kolm kirjeldust, mis kirjeldavad kaheosalisi valsse.

1936. aastal on Urvaste kihelkonnas elav Ann Tetler kirjeldanud Herbert Tamperele kaheosalist valssi, kus esimeses osas liigutakse eriliste “põik-järeksammudega” ringis edasi ning teises osas toimub paarispöörlemine. Selle kirjelduse juurde kuulub ka noodistus (ERA II 128, 325/6 (1)), milles labajalalugudele omaseid tunnuseid ei esine⁴. Nii tantsuteksti kui ka noodistuse põhjal on tegu kaheosalise valsiga, labajalale viitab vaid pealkiri.

1935. aastal on Liis Peltser Hargla kihelkonnas kirjeldanud Ullo Toomile tantsu, mille nimetab olevat labajalavalss. Tants koosneb kahest osast: keerutamisest ja käimisest, kus paarilised kõrvuti olles valsisammuga edasi liiguvad. Tantsu osade vahel liiguti vabalt, keerutamise tuuri lõpus löödi kaks rõhulist sammu vastu maad. (ERA II 114, 72/3 (2)) Kirjelduses ei ole valsisamme täpsustatud, kuid rõhksammud tuuri lõpus, paariliste kõrvuti asetsemine ja pöörlemise ning kõrvuti käimise vaheldumine viitavad üsna kindlalt labajalale.

Labajala tunnustega ühtib ka 1937. aastal kogutud teade. Marie Univer, kes kogumise hetkel elas Tartu linnas, kuid on pärit Hargla kihelkonnast, kirjeldab labajalavalssi, kus paarispöörlemine vaheldub kõrvuti kõndimisega. Univer kirjeldab: “*Labajala valtsi tantsiti rahulikult, mitte hüpeldes. Kui mängiti tantsuks torupilli, viiulit või kannelt, labajala viiside vahel vahet ei olnud.*” Univer kirjeldab, et labajalga tantsiti sageli pulmades ja

---

⁴ Eravestlus Natali Ponetajeviga, 16. aprill 2025.

pidudel, ent tema pulmas, mis toimus 50 aastat tagasi, “...*enam labajala valtsi ei tantsitud, tema iga oli läbi.*” (ERA II 156, 545/6 (37)) Selles kirjelduses on olemas mitu labajalale omast tunnust: tantsides välditi suuri hüppeid, pigem oli tegu tasase tantsuga ning tants kuulub vanemasse kihistusse. Ka teistes lühiteadetes selgub, et labajalavalssi olevat tantsitud pigem varasemal ajal (ERA II 119, 223 (2) ning ERA II 119, 195 (2)).

Labajalavalssi on peetud Põhja- ja Lääne-Eestile omaseks, kuid Vana-Võromaalt on vähemalt kaks teadet, mis kirjeldavad labajalavalssi. Mõlemad teated on seotud piiriäärse Hargla kihelkonnaga. Teema väärrib edasist ja põhjalikumat uurimist näiteks koos piirkonna muusika analüüsimisega.

Uuritava materjali hulgas on ka hulganisti kindlavormilisi paaristantsu. Vana-Võromaalt on 5 kirjeldust kindlavormilisest paaristantsust kaerajaan, mida tantsiti paaris, mitte rühmaga. Kaerajaani on ka korduvalt ilma lisainfota mainitud (need olen liigitanud rühmatantsude hulka) ning pole teada, kas ka nende mainimiste hulgas on paarisversioone, seega paarisvariandi osakaal võib tegelikult olla suurem. Kaerajaani paaris tantsimine on levinud ka naaberpiirkonnas Setomaal, üks teade sellise tantsimise kohta on ka Pühalepa kihelkonnast (Pomozi 2009: 42). Seega võib paaris tantsitavat kaerajaani pidada eelkõige Lõuna-Eestile omaseks eripäraks. Siiski esines ka Lõuna-Eestis neljakesi tantsitavaid versioone, mida olen kirjeldanud üle-eelmises alapeatükis.

Kindlavormilistest tantsudest on tuntud olnud ka vengerka, mida on erinevates kihelkondades mainitud üheksa korda. Tuntud on olnud ka marss (7 teadet), mille kohta on üks kirjeldus, mis ühtib tantsuga tsirgukene linnukene. Tantsu tsirgukene linnukene on sellise nimega mainitud kolmel korral. Vana-Võromaal on tantsu tsirgukene linnukene tuntud ka nime all *pikä Jaani vana viiul* (ERA II 128, 345/6 (1)). Kristjan Torop on raamatus “Viron vakka” kasutanud sarnaste tantsude jaoks koondnime marsspolkad ja olen ka enda töös tantse motiivide järgi liigitades seda nime kasutanud ning tantsud tsirgukene linnukene, marss ja *pikä Jaani vana viiul* marsspolkadeks määranud.

Paaristantsude hulka kuulub ka kirjeldus *kitsetantsust*, mille on Liis Peltseri käest koos joonistega üle märkinud Ullo Toomi. Tantsitakse paaris ning tants koosneb kahest osast, sisaldab hulganisti hüppeid ning seda tantsides olevat lauldud “*Kitsetantsu, kitsetantsu, kitsetantsu...*”, täit laulu ega viisi informant mäletanud ei ole (ERA II 114, 74/5 (4)). Ühegi Eestis üldtuntud paaristantsuga tants ei sarnane, kuid võimalik võib olla seos Läti

tantsukultuuriga, kuna informant elas piiri lähedal. Loodusnähtustele viitab ka Urvaste kihelkonnast kogutud *tuulõ tants*, milles võeti paarilisel käest kinni ning keerutati nii kaua kui suudeti. Informandi sõnul tantsis ta seda lapsena (ERA II 101, 505 (7)).

Tantsukultuuri ja eriti paaristantsude repertuaari mõjutas ka tantsukursuste tekkimine, mis tõid rahvani uusi tantse. On teada, et 1934. aastal õppisid Hargla kihelkonna inimesed tantsuõpetaja Egel'i juhendamisel moeantse nagu *tango, bose-toobel, quie-tep, uus polka, inglise valss*. (ERA II 119, 195 (2)). Uuema aja tantsudena on Vastseliina kihelkonnas nimetatud veel tantse *padi kaater, ehavaata, amor valss, aleksander ja dersal* (ERA II 119, 223 (3)). Viimane nimi sarnaneb Lätis levinud tantsuga dirižabel. On teada, et lisaks tantsukursustele õpiti uusi tantse ka mõisnike, toapoiste ja teiste rohkem rännanud (ERA II 119, 273) või linnas elanud inimeste käest (ERA II 119, 171 (2)).

20. sajandi alguses populaarseks saanud tantsudest on teatud veel minjoooni, tuusteppi ja kikkapuud (kõikidest 2 teadet). Ühest kikkapuust on ka kirjeldus (ERA II 119, 279/81 (25)), mis ei ühti sugugi tänapäeval tuntud kikkapuuga. Korra on mainitud *gohanotskat* (tõenäoliselt kohaanužka), *haissat* (aissa) ning *menutti*.

4.2.4 Määramata materjal

Kuna uuritava materjali hulgas on palju tantse, mida on vaid ilma igasuguse lisainfota mainitud, jäi osa materjalist määramata. Nende puhul ei viidanud kasutatud nimetus mõnele tuntud tantsule, mille järgi saaks liiki tuvastada. Määramata materjali hulgas on rühmatantsude peatükis kirjeldatud pulmatantsud *neidude polka, peiude polka* ja *vananaiste valss*. Polka ja valss liigituksid muidu paaristantsude alla, ent samas palas on kirjeldatud pulmatantsu, mis kannab küll polka nime, kuid on siiski rituaalne rühmas tantsitav tants. Mainitud on karutantsu, kitsetantsu ning põdratantsu. Tõenäoliselt on tegu soolotantsudega, sest suurem osa loomanimedele viitavate nimedega tantsud on just sinna liigitunud, kuid kuna puudub igasugune lisainfo, olen need jätnud määramata. Näiteks kitsetantsu kohta on uuritava materjali hulgas veel üks kirjeldus, mille järgi on tegu hoopis paaristantsuga (ERA II 114, 74/5 (4)). On ka üks teade rätitantsust, mis olevat olnud venelaste tants (ERA II 119, 277 (7)), ent rohkem infot või mainimisi tantsu kohta pole.

Mainitud on juudimatmist, mis olevat moes olnud pulmades (ERA II 119, 225 (5)). Lisaks esineb määramata materjalis tõenäoliselt 20. sajandi alguse moetantsude hulka kuuluv tants *mouss* (ERA II 119, 273). Mainitud on ka tantsu *lawihoovi settokõsõ* (ERA II 119, 207 (2)). Sõna '*settokõsõ*' võib viidata setodele, kuid mingit muud infot tantsu kohta ei ole. Mainitud on ka tantsu *litsu pääle* (ERA II 128, 365 (15)), mis sarnaneb nime poolest rühmatantsude hulka liigituva *litsipüürusega*, ent tantsu kohta ei ole rohkem infot.

4.3 Trükiallikad ja nende mõju. Tantsude avaldamine

Eestis avaldati esimene rahvatantsude kogumik ("Eesti rahvatantsud", Anna Raudkats) 1926. aastal ning Vana-Võromaal olid raamatus avaldatud tantsud juba kaheksa aastat peale teose ilmumist rahva sekka jõudnud. 1934. aastal on Hargla kihelkonnas mainitud ingliskat ja pikka ingliskat, tuljakut, kupparimoorit, viru polkat, kaarajaani, labajalavalssi ja räditantsu, mis olid informandi sõnul õpitud Raudkatsi raamatust ja mida õpetati koolides (ERA II 119, 197 (3)). Ingliska, kupparimoori ja räditantsu kohta Vana-Võromaalt rohkem teateid ei ole, need on ka traditsiooniliselt levinud pigem Põhja-Eestis, ent trükis avaldamine on need muutnud laialdasemalt tuntuks. Raamatust õpitud Viru polkat on mainitud veel ühe korra Kanepi kihelkonnas, ent selle teate puhul puudub täpsem info tantsu liikumise ja päritolu kohta. Kaerajaani ja labajalavalssi on Vana-Võromaal ka muidu tuntud ja korduvalt mainitud, kuid tõenäoliselt on raamatust õpitud teistsuguseid versioone. 1934. aastast on ka teade, et tuljakut esitati piduõhtutel ettekandena. Tantsu ennast kirjeldatud ei ole, seega ei saa kindlalt väita, kas see on õpitud Raudkatsi raamatust või on see tantsu pärimuslik versioon (tuljakut on analüüsitavas materjalis mainitud korduvalt), ent selle teate põhjal saab aimu tantsu muutuvast rollist ja esinemiskultuuri tekkimisest.

Suurem osa materjalist on seni trükistes avaldamata. Uuritava materjali hulgast on avaldatud 31 infoühikut, mis on vähem kui kümnendik. Peamiselt on avaldatud tantsude kirjeldusi, kuid ka mõned mainimised ja andmed. Mõnes avaldatud teates on koos mainitud mitut tantsu, mis minu tabelis on eraldi infoühikutena märgitud. Vähesese avaldamise üheks põhjuseks on see, et paljusid tantse on vaid mainitud või antud väga vähe lisainfot, kuid avaldatud kogumikud on siiani olnud suunatud peamiselt tantsuõpetajatele repertuaari

pakkumiseks, seega on avaldamiseks valitud sisukamaid kirjeldusi. Peamiselt on avaldatud kindlavormiliste tantsude kirjeldusi.

Kõige enam materjali on avaldatud Kristjan Toropi raamatus “Kontratantsud”, kus on lisaks kirjeldustele trükitud ka hulk lühiteateid eri tantsude kohta. “Kontratantsudes” on avaldatud näiteks viis teadet neljatantsudest, kaheksa teadet kaerajaanidest, kaks kirjeldust kaheksa tantsust, kolmepaari tantsu kirjeldus ja lühiteade, lisaks lühiteateid kadrilli, polka ja labajala kohta.

1930. aastate Vana-Võromaa materjali leidub veel Toropi kogumikus “Viron vakka”, kus on avaldatud seitse kirjeldust. Raamatust leiab järgmiste tantsude kirjeldused: galopp (kaks kirjeldust), savikoja venelane, tsirgukene linnukene, hopser, kolmepaari tants ja kreispolka.

Raamatus “Vanad seltskonnatantsud” (koostajad Aassalu, Luht ja Torop) on avaldatud neli teadet 1930. aastatest, kuid raamatus on rohkelt hiljem, peamiselt 70.-80. aastatel kogutud Vana-Võromaa materjali.

Herbert Tampere ja Rudolf Põldmäe koostatud “Valimik eesti rahvatantse” sisaldab kolme Vana-Võromaa tantsu (juudipolka, neljatants, kolmepaari tants), mis kõik on Tampere enda kogutud. Kolmepaari tantsu ning neljatantsu kirjeldused on avaldatud ka hilisemas Tampere teoses “Eesti rahvapillid ja rahvatantsud”.

Osad trükis avaldatud tantsud korduvad läbi väljaannete. Kõikides neljas teoses on avaldatud üks ja sama 1936. aastal Urvaste kihelkonnast kogutud *kolmõpaari tands* (ERA II 128, 349/51 (1)). Neljatantsust on avaldatud kolmes teoses kokku neli versiooni. Kõigis kolmes trükises on avaldatud Hargla kihelkonnast Ott Laasi käest kogutud *nellätands* (ERA II 128, 337/8 (1)), ülejäänud kolm versiooni tantsust on toodud välja Toropi “Kontratantsudes”. Galoppidest on avaldatud neli versiooni.

Varasemalt avaldatud tantsud on mõjutanud tänapäevast arusaama Vana-Võromaa tantsukultuurist ning jõudnud kaasaegsesse autoriloomingusse ja suurematele tantsusündmustele. Näiteks esitati 2024. aasta augustis toimunud sündmusel Paganlik PärimusÖÖ Vana-Võromaa tantsude plokis, mille pani kokku Maire Udras, seitse tantsu, nende seas tantsud tormaline kaalup, tsirgukõnõ linnukõne, kolme paari tands, hopsa valss ning kreispolka, mis kõik on erinevates tantsukogumikes avaldatud. Sama autori koostatud Võromaa tantsude plokki esitati ka III Seto tantsupeol “Kad’ah kavvõkõsõ”.

Ka 2025. aasta üldtantsupeo kavas olevas Maire Udrase tantsus “Kagukandi klaar” leiab viiteid nii neljatantsule kui ka kaheksa tantsule, mis erinevates kogumikes avaldatud on. 2024. aasta Tartumaa tantsupeo “Juure juures” kavas oli Maie Orava loodud ja Aveli Asberi lavastatud “Kagu-Eesti tantsud” (Tartu laulu- ja tantsupidu 2024). Tantsusüüdi loomisel on Maie Orav Vana-Võromaa tantsudest kasutanud tantse *tsirgukõne*, *linnukõne* (Hargla khk.), *savikua veneläne* (Urvaste khk.) ja *tormiline kalup* (Orav 2003: 53-63). 2022. aastal toimunud Võromaa tantsu- ja laulupeoks on Leili Väisa loonud süüdi pärimuslikest tantsudest, kus teiste tantsude hulgas on kasutatud tantsu tsirgukene linnukene muusikat ja liikumist.

2024. aastal toimunud Tartumaa talvisel tantsupäeval oli kavas juudipolka, mille õpetamiseks jagati osalejatele kirjeldus⁵, mis pärines Põldmäe ja Tampere 1938. aasta raamatust “Valimik eesti rahvatantse”. Varem trükkis ilmunud kirjelduste kasutamine ja üksteisega õpetamiseks jagamine on rahvatantsujuhendajate seas üsna levinud.

Lisaks kirjelduste ja teadete avaldamisele on kogutud materjalile tuginedes kirjutatud ka uurimistöid ja nende sees materjalile viidatud. Näiteks on Põldmäe ja Tampere teose “Valimik eesti rahvatantse” teaduslikus osas tuginenud oma kogutud materjalidele ja viidanud ka Vana-Võromaalt kogutud infole, näiteks on tantsu tekkimist ja varaseid arenguastmeid käsitlevas peatükis avaldatud 1935. aastal Urvastest kogutud terviklik teade konna, kure, lehma, koera ja tuule tantsust (Põldmäe & Tampere 1938:2).

---

⁵ Tantsupäeva osalejatele saadetud õppematerjale jagas minuga tantsupäeva kunstiline juht Raul Markus Vaiksoo. Õppefailis olevad tantsude kirjeldused pärinevad peamiselt erinevatest varem ilmunud raamatutest.

Kokkuvõte

Töö eesmärk oli kaardistada 1930. aastatel Vana-Võromaalt kogutud tantsualane arhiivimaterjal ja anda sellest ülevaade Eesti Rahvaluule Arhiivi kogude põhjal. Lisaks oli töö eesmärk saada teada, kui suur osa sellest materjalist on tantsukogumikes avaldatud.

Koondasin uuritava materjali tabelisse, kokku sai tabelisse 337 infoühikut. Kõige enam on materjali hulgas tantsu nimede mainimisi koos mõningase lisainfoga (enamasti mainitakse aega, mil tants tuntud oli), lisaks oli materjali seas kirjeldusi, fotosid ja jooniseid. Paladega võisid kaasneda ka laulusõnad ja noodistused, mille olemasolu märkisin tabelisse, kuid mida siin töös ei käsitle. Materjali on kogutud seitsmest Vana-Võromaa kihelkonnast, teateid ei ole Karula kihelkonnast. Suur hulk materjali on laekunud 1934. aastal välja antud tantsuteemalise küsitluskava vastustena.

Uuritava materjali põhjal tuleb välja, et 1930. aastatel tunti Vana-Võromaal laia tantsurepertuaari. Kõige enam on teateid paaristantsudest, kõige enam on mainitud polkat ja seda sisaldavaid kindlavormilisi tantse. Paaristantsude juures tasub erandina välja tuua labajalavalsi kirjelduste leidmine Võromaa materjal hulgast – seda on varasemalt peetud Põhja- ja Lääne-Eestis levinud tantsuks. Paaristantsude repertuaaris joonistub välja ka 20. sajandil kiiremini muutuma hakanud tantsukultuur ning tekkinud tantsukursuste mõju – korduvalt on mainitud erinevaid 20. sajandi moeantse.

Teine suurem rühm on erinevad rühmatantsud, millest suurem osa liigitub kontratantsude hulka. Rühmatantsude seas on teateid ka rituaalsetest pulmatantsudest. Kõige väiksema osa moodustavad soolotantsud, kuid nende hulgas on viiteid vanemale tantsukihistusele ja ümbritsevate kultuuride mõjule – kõige enam on mainitud meeste soolotantsu kasatsk, mida informandid korduvalt vene kultuuriga seostavad.

Suurem osa uuritavast materjalist on siiani tantsukogumikes avaldamata. Selle põhjuseks on materjali olemus – tantsukogumikes eelistatakse avaldada täielikke kirjeldusi, kuid suur hulk materjali on lühiteated või mainimised. Märkata on avaldatud materjali mõju tänapäeva tantsukultuurile: just avaldatud tantse kasutatakse autoriloomingus ning

erinevate tantsusündmuste raames Vana-Võromaa tantsude tutvumiseks. Osa materjalist on avaldatud ka uurimistöodes, kus materjalile on viidatud.

Lisaks tuli materjali uurides välja Eesti esimese rahvatantsukogumiku mõju. Anna Raudkats avaldas 1926. aastal raamatu “Eesti rahvatantsud” ning kaheksa aastat hiljem on Hargla kihelkonnast kogutud teade, et seal tantsiti ja tunti Raudkatsi raamatust õpitud tantse, mis traditsiooniliselt Vana-Võromaa repertuaari ei kuulu.

Käesolev töö keskendub vaid 1930. aastatele, kuid materjali leidub ka hilisemast ja varasemast ajast. Edasist uurimist vääriks labajalavalsi levik Lõuna-Eestis, kuna seda pole varasemalt Lõuna-Eestis eriti levinuks peetud, kuid materjali uurides tuli välja mitu labajalavalsi kirjeldust. See töö ei uuri tantsude nimetusti ja päritolu, kuid materjali täpsustamiseks oleks see kasulik uurimissuund. Piirkonna tantsukultuurist terviklikuma ülevaate saamiseks võiks uurida ka tantsimise sotsiaalseid aspekte, ringmänge ning tantsumuusikat.

“Mapping and analysing dance heritage collected in 1930s in Vana-Võromaa”

Summary

The aim of this thesis is to give an overview of dance heritage that was collected in the 1930s in the South Estonian region called Vana-Võromaa. Secondly it investigates how much of this material is published in print and how the latter has influenced the understanding of the region’s dance culture. Vana-Võromaa includes eight historical parishes that are connected through local language and culture. All the materials analysed in this work are part of the Estonian Folklore Archives collections. I collected the data into a table that formed the grounds for this research. This thesis focuses only on dance names, descriptions and photos. Social aspects, dance music and different singing games are not analyzed, although songs and music notations are marked in the table to consider the archival records as whole.

When classifying the dances, I based it on the number of dancers, and used three types: couple, group and solo dance.

There are 337 units of information in the table created, most of them are just mentionings of the dance names. Another bigger group of data contains names with some kind of information about the dance. There are 73 descriptions that allow the dance to be at least partially reconstructed.

Most of the material refers to couple dances. The second biggest group is group dances and least popular were solo dances. These results match with earlier research – solo dances are the oldest forms and by the 20th century, they had lost their importance. Couple dances became popular all over Europe in the 19th century and by the 20th century dominated the dance floors. There was also some data that was left undetermined because there was not enough information for classification.

Only a fragment of this material has been issued in print before. The main reason is that Estonian dance publications are aimed at dance teachers and folk groups and for that purpose full dance descriptions are preferred. Although not much has been published, it

has had an impact on how Vana-Võromaa's dance tradition is seen today. In addition, the influence of the first Estonian folk dance collection period came to light when examining the material. Anna Raudkats published the book "Eesti rahvatantsud" (Estonian Folk Dances) in 1926, and eight years later these dances were already known among people.

The research is divided into 4 parts: the introduction of terms, sources and methods; an overview of collecting and publishing dance heritage related material in Estonia and Vana-Võromaa in particular; an overview of dance history and evolution, and the analysis of archival data.

Kasutatud allikad

Aassalu, Heino; Luht, Pill; Torop Kristjan 2023. *Vanad seltskonnatantsud*. Viljandi: Eesti Rahvakultuuri Keskus.

Bakka, Egil 2020. The Round Rance Paradigm. *Waltzing through Europe: Attitudes towards couple dances in the long nineteenth century*. Toim Egil Bakka, Theresa Jill Buckland, Helena Saarikoski, Anne Von Bibra Wharton . Cambridge: Open Book Publishers, 1–25. <https://doi.org/10.11647/OBP.0174.05>

Eichenbaum, Külli 2008. Sotsiaalmajanduslikud ja keelelised muutused. *Kuis eläs mulgi, saarõ ja võro kiil? Kohakeelte seisundiuuring Mulgimaal, Saaremaal ja Võrumaal*. (Võro Instituudi toimõndusõq. Publications of Võro Institute, 21). Võro: Võro Instituut, 32–34.

Jüvä, Sullõv 2002. *VÕRO-EESTI SYNARAAMAT*. Võrguversioon. <https://www.folklore.ee/Synaraamat/>. Kasutatud 13.05.2025.

Kapper, Sille 2018. Kellelt õppida pärimustantsu? *Tantsukuukiri* nr. 74. <https://kuukiri.tantsuliit.ee/artikkel/kellelt-oppida-parimustantsu/>. Kasutatud 22.04.2025

Kapper, Sille 2013. *Muutuv pärimustants: kontseptsioonid ja realisatsioonid Eestis 2008–2013*. Doktoritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Kapper, Sille 2020. Continuity and reinvention: Past round dances in present Estonia. *Waltzing through Europe: Attitudes towards couple dances in the long nineteenth century*. Toim Egil Bakka, Theresa Jill Buckland, Helena Saarikoski, Anne Von Bibra Wharton . Cambridge: Open Book Publishers, 317–342. <https://doi.org/10.11647/OBP.0174.05>

Mõttus Mirjam 2023. Võrokesed kuulutasid end põlisrahvaks ja tahavad oma keele tunnustamist. *ERR*, 22. aprill 2023. <https://www.err.ee/1608956329/vorokesed-kuulutasid-end-polisrahvaks-ja-tahavad-oma-keele-tunnustamist> Kasutatud 15.05.2025

Orav, Maie 2003. *Maie Orava tantsud II*. Rakvere: MTÜ Tarvanpää Selts,

- Peegel, Mari 2019. Rahvatantsijate piibel anti kordustrükina välja. *ERR Kultuur*, 2. juuli 2019. <https://kultuur.err.ee/957714/rahvatantsijate-piibel-anti-kordustrukina-valja>. Kasutatud 13.05.2025.
- Põldmäe, Rudolf; Tampere, Herbert 1938. *Valimik eesti rahvatantse*. Tartu Eesti Rahvaluule Arhiivi Kirjastus.
- Pomozi, Peter 2009. Eesti kaerajaanid ja tantsutüpoloogia. *Mäetagused*, 41, 32–52. <https://doi.org/10.7592/mt2009.41.pomozi>
- Rahvusarhiiv [Kasutajanimi]. 2014, 26.02. *Retk läbi Setumaa // Journey through Setomaa* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=5fMK7R5_nS4. Kasutatud 15.05.2025
- Raudkats, Anna 1926. *Eesti rahvatantsud*. Postimees.
- Rüütel, Ingrid 2009. Kihnu pärimustantsud minevikus ja tänapäeval. *Mäetagused*, 41. <http://dx.doi.org/10.7592/MT2009.41.ryytel>
- Rüütel, Ingrid 2015. *Kihnu tantsud*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Seto sõnastik. Tallinn: Eesti Keele Instituut. Võrguversioon. <https://arhiiv.eki.ee/dict/setosonastik/index.cgi>. Kasutatud 13. 05.2025.
- Siig, Kristiina 2023. *Kristjan Toropi töö (pärimus)tantsu uurijana – mõjurid ja väljundid*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool. <https://hdl.handle.net/10062/91212>
- Stavělová, Daniela 2020. The Polka as a Czech National Symbol. *Waltzing through Europe: Attitudes towards couple dances in the long nineteenth century*. Toim Egil Bakka, Theresa Jill Buckland, Helena Saarikoski, Anne Von Bibra Wharton. Cambridge: Open Book Publishers, 107–147. <https://doi.org/10.11647/OBP.0174.05>
- Tampere, Herbert 1934. Küsimusi rahva- ja rahvapäraste tantsude kohta. ERM küsimusleht nr. 6.
- Tampere, Herbert 1975. *Eesti rahvapillid ja rahvatantsud*. Tallinn: Eesti Raamat, Tartu laulu- ja tantsupidu 2024. <https://2024.tartulaulupidu.ee/esinejale/tantsijale/repertuaar/>. Kasutatud 16.05.2025

Teller, Madli 2012. *Sooideaalide konstrueerimine rahvatantsuharrastuses: Eesti meeste ja naiste tantsupidude sõnumi analüüs*. Magistritöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Torop, Kristjan 1984. Kangakudumine. *Meie repertuaar: Eesti NSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teadusliku Metoodikakeskuse väljaanne; 2*. Tallinn: Eesti raamat, 44–54.

Torop, Kristjan 1995. *Kontratantsud*. Tallinn: Rahvakultuuri arendus- ja koolituskeskus, Eesti keele instituut.

Torop, Kristjan 2022. *Eesti rahvatantsu oskussõnastik*. Tallinn: Eesti Rahvakultuuri Keskus.

Torop, Kristjan 2023. Kus sai tantsida ja mida tantsiti enne meid. *Vanad seltskonnatantsud*. Toim Pill Luht. Viljandi: Eesti Rahvakultuuri Keskus

Vissel, Anu 1999. Ülevaade varasematest töödest eesti rahvatantsu kogumisel ja arhiveerimisel Eesti Rahvaluule Arhiivi materjalide põhjal. *Rahvatantsu uurimine: arhiivid, meetodid, teooriad. Kansantanssin tutkimus: arkistot, menetelmät, teoriat. Sümposiumi materjalid*. Toim E. Lukka, M. Lilienthal, A. Salum, V. Sarv. Viljandi Kultuurikolledž, 54–64

Vissel, Anu 2000. *Kansantanssin tutkimus: arkistot, menetelmät, teoriat. Viljandin kultuuriopistossa 24.–25.4.1999 pidetyn kansantanssisymposiumin alustuksia. Rahvatantsu uurimine: arhiivid, meetodid, teooriad : rahvatantsu sümposiumi ettekanded, Viljandi Kultuurikolledž, 24. –25.4.1999*. Toim Antti Koiranen. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Allikad Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiivi käsikirjakogu

ERA II 63 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-13303-72783-14616>

ERA II 69 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-13303-72787-00882>

ERA II 101 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-19167-41500-33619>

ERA II 114 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-12227-50583-42686>

ERA II 119 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-25015-59297-31932>

ERA II 128 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-14301-57696-53473>

ERA II 143 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-13303-72849-17070>

ERA II 160 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-13312-40247-40202>

RKM – Eesti TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. (Riikliku) Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna rahvaluulekogu

RKM II 69 <https://kivike.kirmus.ee/meta/ERA-13312-43664-46205>

ERA DV (digivideod DV-kassetidel):

ERA, DV 110

ERA Foto (mustvalged fotod):

ERA, Foto 513

ERA, Foto 520

ERA, Foto 522

ERA, Foto 523

ERA, Foto 524

ERA, Foto 525

ERA, Foto 1411

ERA, Foto 1454

ERA, Foto 5833

Suulised allikad

Ponetajev, Natali 2025. Eravestlus, 16.04.2025.

Lisad

Lisa 1. ERA, Foto 520 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.

Lisa 2. ERA, Foto 522 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.

Lisa 3. ERA, Foto 523 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.

Lisa 4. ERA, Foto 524 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.

Lisa 5. ERA, Foto 525 Foto: Rudolf Põldmäe, 1936.

Lisa 6. ERA, Foto 1454 Foto: Ullo Toomi, 1935

Lisa 7. Väljavõte Airtable keskkonnas loodud tabelist ja tabeli link

Tabeli [link](#).

#	Nimi	Ühldus: nimi	Rühm tantsu motiivL...	Tantsu liik	Info liik (kirj./andm./...	Viide	Kihelkond	Täpne asukoht	Eitaja	#	Vanus
20	galopp	galopp	galopp	paaristants	main.	era ii 119. 189/90 (2)	Hargla	Hargla khk. Täheva v.			
21	galopp	galopp	galopp	paaristants	andm. main.	era ii 119. 177/9 (2)	Urvaste	Urvaste khk. Kärgula v.			
22	Tormaline kalup	galopp	galopp	paaristants	noot andm.	era ii 128. 362/3 (10)	Urvaste	Urvaste khk. Antsla al. ...	Ott Hiioop	Kristjan Joakit	
23	Ruts e Kalep	galopp	galopp	paaristants	kirj. noot	era ii 128. 340/1 (4)	Hargla	Hargla khk. Mõniste v. ...	Ott Laas		66
24	galopp	galopp	galopp	paaristants	main.	era ii 119. 207 (2)	Rõuge	Rõuge khk. Haanja v.			
25	galopp	galopp	galopp	paaristants	andm. main.	era ii 119. 171 (2)	Kanepi	Kanepi khk. Kõlleste v.			
26	Kalup	galopp	galopp	paaristants	kirj. noot	era ii 128. 361/2 (10)	Urvaste	Urvaste khk. Antsla al. ...	Ott Hiioop	Kristjan Joakit	
27	kalop	galopp	galopp	paaristants	main.	era ii 128. 306 (18)	Urvaste		Peeter Ots		76
28	galop	galopp	galopp	paaristants	main.	era ii 101. 495/7 (2)	Urvaste		Peeter Lõhnus		70
29	galopp	galopp	galopp	paaristants	andm. main.	era ii 119. 273 (0)	Kanepi	Kanepi khk. Aleksandri ...	Peeter Andreiman		84
30	Galop	galopp	galopp	paaristants	kirj.	era ii 101. 492 (1)	Urvaste		Anna Jeret		36
31	Kaalepitants	galopp	galopp	paaristants	kirj.	era ii 114. 71/2 (1)	Hargla		Lis Peltser		
32	galopp	galopp	galopp	paaristants	andm. main.	era ii 119. 195 (2)	Hargla	Hargla khk. Vana-Roosa v			
33	Kaalup	galopp	galopp	paaristants	kirj. noot	era ii 128. 332/33 (13)	Urvaste	Urvaste khk. Urvaste v. ...	Ann Tetler		
34	labajala valts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm. main.	era ii 119. 273	Kanepi	Kanepi khk. Aleksandri ...	Peeter Andreiman		84
35	Labajalg	labajalg	labajalavalts	paaristants	kirj.	era ii 114. 72/3 (2)	Hargla		Lis Peltser		
36	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 128.315	Urvaste		Kristjan Joakit		
37	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm. main.	era ii 128. 319 (2)	Urvaste	Urvaste khk. Vaabina v.	Ott Hiioop		
38	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm. main.	era ii 119. 197 (3)	Hargla	Hargla khk. Vana-Roosa v			
39	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm. noot	era ii 128. 351/2 (2)	Urvaste	Urvaste khk. Antsla al. ...	Ott Hiioop	Kristjan Joakit	
40	labajala valts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 101. 495/7 (2)	Urvaste		Peeter Lõhnus		70
41	Labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	kirj. noot	era ii 128. 325/6 (1)	Urvaste	Urvaste khk. Urvaste v. ...	Ann Tetler		
42	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 119. 171 (2)	Kanepi	Kanepi khk. Kõlleste v.			
43	labajala valts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm. main.	era ii 119. 195 (2)	Hargla	Hargla khk. Vana-Roosa v			
44	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 119. 276 (2)	Rõuge	Rõuge khk. Kasaritsa v. ...	Mari Raudsepp		66
45	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 119. 189/90 (2)	Hargla	Hargla khk. Täheva v.			
46	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm. main.	era ii 160. 338/9 (59)	Põlva	Põlva khk. Võru v. Kaap.	Kaari Huma		
47	labajala valts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 143. 241/2 (2)	Rõuge Vastselina	Rõuge khk. Tooru v. Hi...	Katri Pih		76
48	vana labajala-valts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 69. 264 (2)	Urvaste	Urvaste khk. Urvaste v.	Anna Jeret		34
49	labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	main.	era ii 119. 177/9 (2)	Urvaste	Urvaste khk. Kärgula v.			
50	labajala valts	labajalg	labajalavalts	paaristants	kirj. andm.	era ii 156. 545/6 (37)	Hargla Tartu		Marie Univer		
51	Labajalavalts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm.	era ii 101. 487	Urvaste		Anna Jeret		36
52	labajala valts	labajalg	labajalavalts	paaristants	andm. main.	era ii 119. 223 (2)	Vastselina	Vastselina khk. Loosi v.			
53	Kate paari hergus e nellätants	neljatants	neljatants	rühmatants	joon.	era ii 26. 129 (2)	Hargla	Hargla khk. Mõniste v. ...	Peeter Eichenbaum		
54	Nellätants	neljatants	neljatants	rühmatants	kirj.	era ii 128. 336 (2)	Hargla	Hargla khk. Mõniste v. ...	Mõniste vaestemajad		

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Getter Lauk,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose ,

“1930. aastatel Vana-Võromaalt kogutud tantsupärimuse kaardistamine ja analüüs”

mille juhendaja(d) on , Risto Järv ja Sille Kapper-Tiisler,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Getter Lauk 19.05.2025